

Političko predstavništvo srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj: programske i ideološke razlike SDSS-a i DSS-a

Rod, Danijel

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:782834>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

DANIJEL ROD

POLITIČKO PREDSTAVNIŠTVO SRPSKE NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ:
PROGRAMSKE I IDEOLOŠKE RAZLIKE SDSS-a I DSS-a

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

POLITIČKO PREDSTAVNIŠTVO SRPSKE NACIONALNE MANJINE U HRVATSKOJ:
PROGRAMSKE I IDEOLOŠKE RAZLIKE SDSS-a I DSS-a

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Dario Nikić Čakar

Student: Danijel Rod

Zagreb,
Rujan 2021.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Političko predstavništvo srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj: programske i ideološke razlike SDSS-a i DSS-a“, koji sam predao na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Dariju Nikiću Čakaru, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Danijel Rod

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. POLITIČKO PREDSTAVNIŠTVO NACIONALNIH MANJINA U EUROPI.....	2
2.1. Razlozi nastanka manjinskih političkih stranaka.....	3
2.2. Tipovi manjinskih političkih stranaka	6
2.3. Rumunjska – rezervirana manjinska predstavnička mjesta	9
2.4. Bugarska – ustavna zabrana „etničkih“ stranaka.....	11
3. ZAKONODAVNI OKVIR U REPUBLICI HRVATSKOJ	13
3.1. Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj	13
3.2. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj	14
3.3. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina	15
3.4. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina	15
3.5. Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina	17
4. SDSS – STRANAČKI MONOPOLIST SRPSKE NACIONALNE MANJINE?	18
4.1. Srpske političke stranke u Republici Hrvatskoj	19
4.2. Samostalna demokratska srpska stranka	20
4.2.1. Nastanak, organizacija i proklamirani ciljevi SDSS-a	21
4.2.2 Političko djelovanje i izborni rezultati	21
5. DEMOKRATSKI SAVEZ SRBA (DSS).....	33
5.1 Programska deklaracija DSS-a	33
5.2. Programska deklaracija SDSS-a.....	35
5.3. Intervjui – dodatne programske i/ili ideološke razlike?.....	37
6. ZAKLJUČAK.....	43

Popis tablica

Tablica 1: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Karlovačkoj županiji od 2001. do 2021. godine	28
Tablica 2: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Osječko-baranjskoj županiji od 2001. do 2021. godine	29
Tablica 3: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Šibensko-kninskoj županiji od 2001. do 2021. godine	30
Tablica 4: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Ličko-senjskoj županiji od 2001. do 2021. godine	31
Tablica 5: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Vukovarsko-srijemskoj županiji od 2001. do 2021. godine	32
Tablica 6: Rezultati srpskih predstavnika na parlamentarnim izborima od 2000. do 2020	33

UVOD

Pojam i koncept nacionalne manjine poznat je u povijesti već dugo vremena. Izvor tog pojma, u međunarodno pravnim okvirima veže se za 1648. godinu. Tada dolazi do potpisivanja mirovnog sporazuma u Westphaliji koji je označio prekretnicu po pitanju zaštite vjerskih manjina završetkom vjerskih ratova (Mesić, 2013: 108). Sam koncept nacionalnih manjina javlja se završetkom Francuske revolucije te nakon Bečkog kongresa 1815. (Mesić, 2013: 108). Tijekom 20. stoljeća fenomen nacionalnih manjina razvijao se sukladno dominantnoj liberalnoj teoriji koja taj koncept svrstava u kategoriju općih ljudskih prava. Međunarodna zajednica, osobito nakon 2. svjetskog rata, usmjerena je upravo ka razvoju koncepcije općih ljudskih prava. (Mesić, 2003: 162). Organizacija Ujedinjenih naroda 1992. prihvaća Deklaraciju o pravima onih naroda koje pripadaju nacionalnim, vjerskim i inim manjinama. Međutim, taj dokument nije predstavljao nikakvu zakonsku obvezu spram država koje su prihvatile tu Deklaraciju (Mesić, 2003: 164). U današnje vrijeme, zaštita nacionalnih manjina podrazumijeva nediskriminaciju, ali i provedbu posebnih mjera s ciljem očuvanja vjerskog, jezičnog, nacionalnog ili drugog identiteta manjina (Tatalović, 2000: 81).

Problematiku aspekta nacionalnih manjina u Hrvatskoj među prvima obrađuje Siniša Tatalović. On je objavio tekstova koji su tematski povezani s institucionalnim djelovanjem, prvenstveno onim državnih institucija, u vidu zakonskih i ustavnih regulativa spram manjina i propitkivanja valjanosti istih. Tatalović istraživački otvara pitanja političkog predstavništva manjina, ali također iz normativnog aspekta (Tatalović, 2006: 165). Borba za političko predstavljanje nacionalnim manjinama omogućuje, ne samo da budu objekti, već i subjekti političkih procesa (Tatalović, 2000: 80). Premda se europski politolozi vrlo aktivno bave pitanjem stranačkog političkog predstavništva, tj. (etničkih) manjinskih stranka, poput Joana Nedelcua, Florijana Biebera, Anne Krasteve, Katherine Ahe i ostalih, u Hrvatskoj se još uvijek nije razvio interes za takva istraživanja. O manjinskom političkom predstavništvu pisala je Ružica Jakešević, no i njen rad se nastavlja na institucionalnu liniju ustavnih odredbi, posebice onih iz 2002. godine, kojima su uspostavljena Vijeća nacionalnih manjina kao krucijalni mehanizmi zaštite nacionalnih manjina u Hrvatskoj (Jakešević, 2015: 17)

Ovaj diplomski rad je, stoga, usmjeren na proučavanje stranačkog predstavništva srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj budući da su njene stranke najaktivnije i najprepoznatljivije u

društvu. Provođenjem istraživanja i intervjuja sa nekolicinom sugovornika što to razdvaja dvije trenutno najveće srpske stranke u Hrvatskoj, SDSS i DSS (Demokratski savez Srba). Konkretnije, pokušat ću utvrditi postoje li ideološke i programske razlike između njih. U radu najprije otkrivam načine političkog mobiliziranja nacionalnih manjina diljem Europe. Potom, referirajući se na Dana Koeva, navodim razloge koji dovode do toga da određena manjina osnuje političku stranku. Na primjerima Rumunjske, Slovačke, Latvije i Estonije pokazat ću koje sve tipove manjinskih stranaka poznajemo. Posebno ću navesti primjere Rumunjske i Bugarske kao država sa dijametralno suprotnim zakonskim regulativama po pitanju postojanja manjinskih stranaka. Zatim se nadovezujem na hrvatski zakonodavni okvir; dat ću pregled tri ustavna zakona i dva manja zakona kako bih pokazao tijek legislativnih promjena spram prava manjina u Hrvatskoj. U nastavku iznosim tezu o SDSS-u kao stranačkom monopolistu te u prilog tome analiziram rezultate lokalnih, parlamentarnih i europskih izbora na kojima SDSS sudjeluje od 2000. pa na ovamo. Time otvaram prostor za analizu uzroka nastanka DSS-a unutar koje postavljam i drugu tezu kojom pretpostavljam kako uzroci nastanka DSS-a leže u nezadovoljstvu oblikom i načinom predstavnštva Srba u Hrvatskoj. Pri tom u empirijskom dijelu rada koristim materijal prikupljen intervjuima s visokopozicioniranim članovima stranaka te analiziram programe obiju stranaka.

2. POLITIČKO PREDSTAVNIŠTVO NACIONALNIH MANJINA U EUROPI

U ovom dijelu napraviti ću pregled dostupne literature po pitanju predstavnštva nacionalnih manjina u europskim državama. Zbog specifičnosti teme i relativne oskudnosti literature, u obzir uzimam različite zemlje, ne samo one koje s Hrvatskom dijele određene sličnosti. Sve zemlje nemaju jednaku manjinsku strukturu stanovništva. Neke od njih su izrazito homogene, baš poput Hrvatske, dok su ostale heterogene. Unutar nekih, manjine su poprilično geografski koncentrirane, dok su u drugima one raspršene po različitim krajevima države. U obzir su uzete različite zemlje s ciljem pregleda političkog predstavnštva manjina, prvenstveno onog stranačkog. Osim toga, u prikazu ću dati i presjek normativnog okvira; određenih (pred)uvjeta koji direktno utječu na manjinsko predstavnštvo, njegovo etabliranje i praktično provođenje. Pod sintagmom „normativnog okvira“ prvenstveno podrazumijevamo različite zakonske norme u različitim državama koje direktno determiniraju politički život manjinskih naroda. Prvenstveno se to odnosi na različite tipove izbornog zakona ili eventualnih manjinskih kvota koje osiguravaju predstavljenost manjina u predstavničkim ili izvršnim tijelima nekih od zemalja. Najprije ću istražiti uzroke nastanka manjinskih političkih stranaka prema Danu Koevu, potom ću navesti

tipove tih stranaka izvedenih iz primjera četiri države, dok ću se u završnom dijelu detaljnije baviti primjerima Rumunjske, kao jedne od zemalja s rezerviranim predstavničkim manjinskim mjestima i Bugarske - koja je ustavom zabranila manjinske stranke.

2.1. Razlozi nastanka manjinskih političkih stranaka

Dvadeseto stoljeće, a posebice njegova druga polovica, razdoblje je brojnih etničkih previranja. Sreća Perunović te društvene pojave i gibanja karakterizira kao one „etničke provenijencije“ (Perunović, 1989: 199). Buđenje etniciteta manifestira se u etničkim sukobima i netrpeljivostima, a sukladno tome sve se više javljaju i „zahtjevi nacionalnih manjina za priznavanje njihovih osobitosti i prava na zaštitu tih osobitosti“ (Perunović, 1989: 200). Kraj devedesetih godina postaje razdoblje dodatnog intenziviranja manjinskih pitanja. To je razdoblje koje je u većini država označilo kraj jednog i početak drugog razdoblja. Pad komunizma i uspostava demokracija donijela je sa sobom čitav niz promjena širom Europe, a posebice u njenom istočnom dijelu. Rušenje jednostranačja otvorilo je put razvoja političkog pluralizma, političkih opcija različitih svjetonazora, ideja i orijentacija. Aktualna previranja i društvena zbivanja od 2012. pa na ovamo uvelike su determinirana tzv. migrantskom krizom. Građanski rat u Siriji postao je uzrokom novog vala migracija usmjerenog uglavnom prema Srednjoj i Sjevernoj Europi, a „migrantskom rutom“ zahvaćene su i brojne zemlje istoka i juga europskog kontinenta. Baričević i Koska u svom istraživanju navode kako u liberalnim demokracijama dolazi do sve većeg porasta antiimigracijskih stavova među ljudima. Uzroci su uglavnom kulturološke prirode budući da stanovnici imigrantskih država tražitelje azila, izbjeglice i useljenike doživljavaju kao prijetnju dosadašnjem obliku svakodnevice (Baričević i Koska, 2017: 14-15). Nezanemariv je i sigurnosni element koji podrazumijeva generaliziranu predodžbu migranata kao potencijalnih terorista budući da su najaktivnije terorističke skupine stacionirane upravo na području Bliskog istoka, mjesta odakle je najveći priliv izbjeglica (Baričević i Koska, 2007: 15). Svi ti događaji jasno su utjecali i na političke procese diljem Europe. Javljaju se brojne političke opcije koje svoje uporište imaju upravo u anti-imigrantskom, anti-islamskom i anti-manjinskom djelovanju. Kao što su takve stranke produkt bogatstva političkog pluralizma, s druge strane otvoren je i prostor manjinama, bilo etničkim ili neetničkim, u formiranju određenog institucionalnog oblika artikulacije i zaštite vlastitih interesa i ciljeva. Manjinski predstavnici iskorištavaju navedena prava te u svim europskim zemljama imaju mogućnost sudjelovanja u borbi za vlast ili sudjelovanju u vlasti, bilo na državnoj ili lokalnoj razini.

Dan Koev tvrdi kako postoje dva temeljna oblika političke mobilizacije nacionalnih manjina. U Zapadnoj Europi prevladava participacija etničkih manjinskih predstavnika unutar neke od dominantnih političkih opcija koje su uglavnom liberalne ili neke lijeve orijentacije budući da su takve stranke obično znatno otvorenije i aktivnije po pitanju manjinske zaštite. Samim time, otvara se novi sektor birača na koje stranka može računati. S druge strane, manjinci dobivaju otvoren politički prostor za artikulaciju vlastitih ideja te eventualno sudjelovanje u vlasti i donošenju odluka (Koev, 2019: 2). Brojni su primjeri takvih „saveza“, poput članstva Turaka u njemačkom SPD-u ili Pakistanaca u Laburističkoj stranci Velike Britanije. Alternativni model je onaj koji uglavnom dominira Istočnom Europom. Tamo su manjinski predstavnici skloniji formiranju vlastitih političkih stranaka iz čijeg naziva, nerijetko, možemo iščitati pripadnost određenom narodu ili grupi. Dakako da postoje određene iznimke, poput ruskih etničkih stranaka u Estoniji, ali upravo o tom primjeru ćemo raspraviti u jednom od sljedećih ulomaka. Koev je nastojao otkriti uzroke koji dovode do toga da određena nacionalna ili etnička manjina artikulira svoje interese formiranjem vlastite političke stranke. Odnosno, zanimalo ga je što je to što predstavnike ostalih manjina navodi na priključivanje nekoj od „mainstream“ političkih opcija (Koev, 2019: 3).

Rokkan i Lipset u svom radu iz 1967. bavili su se upravo uzrocima pojavljivanja političkih stranaka. Prema njihovom određenju, unutar društva mora doći do raskola, mora se pojaviti određeni rasejep na nekoj od dimenzija. Upravo o tome ovisi i tip stranke koji će se razviti (Rokkan i Lipset, 1967). U slučaju nastanka manjinskih političkih stranaka logičan preduvjet bi bio postojanje etnički heterogenog društva koje je podijeljeno upravo po ključu etniciteta. Bez obzira na to, postoje izrazito heterogena društva u kojima ne postoji takav oblik sukoba. U tim suprotnostima pronalazimo „kvaku“. Koja dimenzija etničkih podjela će dovesti do toga da određena manjinska grupa dođe u situaciju u kojoj će zahtijevati nastanak svoje političke opcije?

Koev odgovor pronalazi u povijesti. Točnije, promatrajući i istražujući prisustvo manjinskih političkih stranaka u zemljama Europe, ustvrdio je kako stranke formiraju one manjine koje ispunjavaju tri kriterija/dimenzije, a kojima je zajednički naziv povijest. Prvi od njih je povijesna prisutnost. Pod tom dimenzijom podrazumijeva narode koji su na određenom području živjeli i prije formiranja modernih država na tom istom teritoriju. Tu, primjerice, govorimo o Baskima na Pirinejima koji su tu bili prije nastanka Španjolske i Francuske kao država koje danas poznajemo. To su i Velšani i Škoti u Britaniji (Koev, 2019: 7-8). Navedeni narodi nisu svojevrijedno odlučili

nastaniti to područje. Njihovo podrijetlo seže stoljećima unazad i upravo zbog toga oni razvijaju duboke moralne osjećaje pripadnosti tom području. Njihov identitet određen je upravo tom dimenzijom. Zbog toga su takvi narodi neskloni asimilaciji, veći naglasak stavljaju na temeljne odrednice svog identiteta, poput očuvanja jezika, religije ili težnje k autonomiji. Osim zaštite svojih individualnih prava, pozivaju se i na očuvanje grupnih prava. Upravo zbog toga su skloniji formiranju političkih opcija, budući da je to kanal koji će omogućiti sudjelovanje u izbornoj utrci i moguću institucionalnu zaštitu ranije navedenih prava. S druge strane, narodi čije je prisustvo na određenom području posljedica određene migracije, ekonomskog ili nekog drugog tipa, razvijaju svijest o tome kako je isto to prisustvo rezultat njihove odluke. Svjesno su napustili jedan teritorij kako bi se nastanili na drugom. Sukladno tome, razvijaju veću potrebu za očuvanjem temeljnih, individualnih prava i zbog toga se njihovi predstavnici uglavnom priključuju nekoj od mainstream stranaka. Jednako tako, narodi bez povijesnog prisustva puno brže usvajaju novi jezik, lakše se prilagođavaju i nastoje uklopiti u novu okolinu zbog potencijalnog etiketiranja njih samih kao stranaca.

Druga dimenzija je zapravo nastavak na prvu. Riječ je o teritorijalnoj povezanosti nacionalne ili etničke manjine s teritorijem koji nastanjuje. Ovdje, kao što sam naveo, govorimo o nadogradnji prve dimenzije „povijesne prisutnosti“. Ona zapravo predstavlja njen jači, radikalniji oblik. Koev tvrdi kako se prisustvom određenog manjinskog naroda na nekom teritoriju razvija neraskidiva veza koja dovodi do toga da taj isti narod navedeni teritorij počinje smatrati „svojim“. Ta dimenzija razdvaja „autohtone“ manjine od onih koje to nisu (Koev, 2019: 8). Zbog takve emocionalne povezanosti, takva grupa razvija tendenciju ka određenom vidu samoupravljanja ili autonomnog vladanja, a postojanje etničke političke stranke služi kao dobar poligon za artikulaciju takvih pretenzija. Upravo to nas dovodi i do posljednje dimenzije, a to je povijest dominacije ili autonomije određenog naroda. Oni manjinski narodi koji su nekada vladali područjem koje sada nastanjuju, a koje više nije „njihova država“, poput Turaka koji su nekada vladali Bugarskom u vrijeme Osmanskog carstva, a sada žive u modernoj Bugarskoj, gotovo sigurno će prije formirati etničku političku stranku od onih manjinaca koji nemaju takvu povijest.

Sve navedene kriterije ispunjavaju i Srbi, najbrojnija nacionalna manjina u Hrvatskoj od njene samostalnosti. Oni su do 1991. činili oko 12 posto stanovništva Hrvatske, dok je njihov udio u stanovništvu tijekom 20. stoljeća iznosio oko 15 posto. Srbi naseljavaju područja Zapadne

Slavonije, Srijema, Korduna i Banovine te dijelove dalmatinskog zaleđa. Ta demografska slika uglavnom je nepromijenjena. Jednako tako, Srbi su uvijek bili dominantan narod u svim oblicima zajedničkog suživota s Hrvatima i ostalim narodima. Od Države SHS, Kraljevstva pa potom i Kraljevine SHS, do Kraljevine Jugoslavije i socijalističke Jugoslavije. Dakle, ispunjavaju sva tri ranije elaborirana elementa. Srbi su po proglašenju hrvatske neovisnosti uistinu formirali niz političkih opcija. Ipak, Samostalna demokratska srpska stranka se profilirala kao najdominantnija i ona koja je od početka stoljeća pa sve do 2015. praktički imala monopol nad stranačkim predstavništvom Srba. To je stranka koja aktivno sudjeluje na izborima svih razina, od lokalnih, državnih pa do europskih, te sudjeluje i u aktualnoj vladajućoj koaliciji na državnoj razini.

2.2. Tipovi manjinskih političkih stranaka

Uvidjeli smo koji su to uvjeti nužni ili predstavljaju „jezičac na vagi“ pri stvaranju manjinskih političkih stranaka. U nastavku ovog dijela predstaviti ću različite tipove etničkih političkih stranaka kao i preduvjete koji dovode do toga da manjinski predstavnici formiraju baš određeni tip političke opcije. Tipologiju su izveli Nedelcu i DeBardeleben u svom istraživanju iz 2016. Također, vidjet ćemo da manjine ponekad odabiru već postojeće političke platforme za artikulaciju svojih interesa, premda bi teoretske pretpostavke sugerirale drugačije.

Većina etničkih stranaka u svom nazivu nosi određeni pridjev ili imenicu kojim/kojom se jasno označava pripadnost stranke određenom narodu. Bilo da je riječ o Samostalnoj demokratskoj srpskoj stanci u Hrvatskoj, Demokratskom savezu Mađara u Rumunjskoj ili Kurdistsanskoj radničkoj partiji u Turskoj. U većini slučajeva, takve stranke su ekskluzivne u vidu svog članstva, ali i programa. To znači da su njihovi članovi isključivo pripadnici naroda kojeg iščitavamo iz imena stranke, dok su programske stavke uglavnom vezane za zaštitu interesa istog tog naroda. Zbog takvih pretpostavki, ranije navedeni autori su odlučili kreirati nešto nijansiraniju tipologiju stranaka koje neće striktno podrazumijevati etiketiranje manjinskih stranaka kao jednolične, kao one koje dijele svoje članstvo na „naše“ i njihove“. Tri su temeljna tipa etničkih, odnosno manjinskih političkih stranaka. Prvi tip su etničke partikularističke stranke kod kojih je ekskluzivnost glavno obilježje. Potom su to integracijske stranke; to su one etničke stranke koje u svojoj srži i dalje zastupaju etnička/manjinska pitanja, ali nastoje uspostaviti određenu povezanost sa pripadnicima većinskog naroda te djelomično targetiraju dijelove većinskog naroda kao svoje potencijalne birače. Naposljetku, tu su akomodacijske stranke; one praktički gube epitet

„manjinskih“ budući da je njihovo članstvo sastavljeno uglavnom od pripadnika većinskog naroda, ali se i dalje izjašnjavaju kao „glasnogovornici“ manjina u svojim zemljama (Nedelcu i DeBardeleben, 2016: 386). Tipologija je izvedena na primjerima četiri zemlje: Slovačke, Rumunjske, Estonije i Latvije, a koje su uspoređivane u parovima i to baš redom kojim su navedene. Razlozi odabira upravo tih zemalja leže u njihovim karakteristikama i sličnim povijesnim tokovima kojima su bile izložene. Sve četiri zemlje imaju komunističku prošlost. Sve četiri zemlje imaju poprilično homogenu nacionalnu strukturu stanovništva sa jednom jasno izraženom i dominantnom manjinom. U baltičkim zemljama su to Rusi, dok je u potonjem paru riječ o Mađarima. Također, sličnosti pronalazimo i glede stranačkog sustava. Jaka fragmentiranost, visok stupanj fluidnosti među biračima kao i volatlnosti te samim time nizak stupanj stranačke identifikacije prisutni su u svim zemljama. Niska izlaznost na izbore, pogotovo u razdoblju etabliranja demokracije, kao i uspostava razmjernog izbornog sustava još je nešto što krasi navedene zemlje slučajeve.

Autori vide upravo izborni sustav, zajedno s odnosom dominantnih elita prema manjinama, kao ključan faktor pri objašnjenju razvoja određenog tipa manjinske političke stranke. Estonija i Latvija uspostavili su razmjerni izborni sustav s nekoliko izbornih okruga, odnosno izbornih jedinica s jednom bitnom razlikom.; Estonci prakticiraju dominantno preferencijski sustav unutar kojeg odabir kandidata ima primat u odnosu na odabir liste. Latvijci pak obrnuto glasuju, najprije odabiru listu za koju žele glasati, a onda unutar nje preferencijalno zaokružuju kandidata kojeg žele. Valja naglasiti i da Latvijci uz mogućnost odabira preferencijskog kandidata, imaju mogućnost i uklanjanja, odnosno dodjeljivanja minusa onim kandidatima koji nisu po njihovoj volji. Rumunji i Slovaci također preferiraju razmjerni sustav, s razlikom u izbornim jedinicama i izbornim pragom budući da je u objema zemljama postojao jedinstveni izborni prag od pet posto, a svi okruzi bili su jednomandatni. Rumunji su 2008. prešli na miješani izborni sustav, a bitna razlikovna odrednica je i ta što Rumunji imaju rezervirana manjinska mjesta u svom predstavničkom tijelu za sve registrirane manjine, izuzev Mađara. Budući da višeokružni razmjerni sustav podrazumijeva nekoliko izbornih jedinica, za očekivati je da upravo u takvom sustavu dođe do pojave etničkih partikularističkih stranaka. Razlog pronalazimo u tome što su manjinski narodi uglavnom koncentrirani na točno određenim geografskim područjima unutar određene zemlje te sukladno tome lakše mogu ostvariti uspjeh u onoj izornoj jedinici u kojoj su najbrojniji. Jednako tako, upravo tu je najlakše „povući“ etnički rasejep i stvoriti atmosferu “nas” protiv “njih”

(Nedelcu i DeBardeleben, 2016: 391-392). S druge strane, takvim strankama bi trebalo biti puno teže prosperirati u uvjetima jednomandatnih razmjernih sustava s jednonacionalnim listama, kao što je slučaj Slovačke ili rezerviranih manjinskih mjesta, poput rumunjskog slučaja. Zbog geografske koncentracije na jednom mjestu te relativno niskog udjela u ukupnom stanovništvu zemalja u kojima žive, manjine bi trebale biti poprilično ujedinjene te glasati unificirano za jednu manjinsku opciju kako bi polučile određeni izborni uspjeh.

Gledajući dominantne manjinske opcije u navedenim zemljama, možemo vidjeti kako se pretpostavka nije pokazala točnom. Partikularističke stranke prisutne su u Rumunjskoj dok Latvija i Slovačka bilježe prisustvo integracijskih manjinskih stranaka. U Estoniji, rusofono stanovništvo najviše je sklono stranci centra, u ovom slučaju akomodacijskoj političkoj opciji. Razloge takvom scenariju pronalazimo u drugom bitnom političkom faktoru koji navode autori, a to je odnos dominantne elite prema manjinama. Estonske elite, pogotovo u razdoblju nakon pada SSSR-a, su provodile asimetrijsku politiku prema manjinama. To je značilo nejednak odnos prema dominantnoj ruskoj manjini u vidu toga da su državljanstvo dobivali oni koji su ga posjedovali i prije 1940. godine, tj. prema Estoncima, nelegalnog pripojenja Estonije SSSR-u. Sukladno tome, neki Rusi su postali državljani Estonije dok drugi nisu. To je bio razlog stvaranja znatne podjele među samim Rusima u Estoniji i njihovih preferencija *pro et contra* Estonije. Ključnu ulogu u smirivanju te situacije odradila je upravo Centralna stranka koja je Rusima omogućila formiranje „ruskog parlamenta“ unutar kojeg im je omogućeno institucionalno rješavanje problema među njima samima. Takvo što se pokazalo mudrim potezom te upravo na račun toga Rusi i danas uglavnom svoje interese artikuliraju birajući kandidate te stranke. Ne treba zanemariti ni ranije navedeni preferencijski sustav koji stranci centra omogućuje da u „ruskim“ okruzima na listama postavi kandidate slavenskog imena i prezimena što dodatno pospješuje njihove šanse za uspjehom. U Slovačkoj i Latviji odnos dominantnih elita u periodima nakon osamostaljenja bio je poprilično indiferentan. Latvijci su imali nešto restriktivnije zakone spram Rusa, za razliku od Estonaca, smatrajući ih znatno većom prijetnjom nego što su to smatrali Estonci. Tek 2011. Latvijci dopuštaju velikoj većini nelatvijskog stanovništva punopravno državljanstvo. Rusi su se u toj zemlji uglavnom okrenuli privatnim sferama i razvoju poduzetništva, a manje političkom aktivizmu. S druge strane, elite nisu pravile razliku u pristupu ostalim manjinama u odnosu na Ruse tako da je to tlo postalo pogodno za razvoj integracijske centrističke Stranke harmonije koja pod svoje krilo obuhvaća gotovo sve manjince. U Slovačkoj je sličan scenarij s mađarskom

manjinom. Njihov izborni zakon išao je u smjeru restrikcije koalicijskog nastupanja koji se indirektno ticao i Mađara, ali budući da nije bilo specijalnog odnosa spram njih samih, također se razvila integracijska Most-Hid opcija. Rumunjska je, slično kao i Estonija, provodila asimetričnu politiku prema nacionalnim manjinama. Mađari su nakon 1989. i rušenja Ceausescuovog režima bili najbrojnija manjina u Rumunjskoj koja se vrlo brzo politički organizirala u političku stranku – Demokratski savez Mađara. Uvidjevši mogućnost rasta Mađara i potencijalnog snažnog oporbenog bloka, tadašnje rumunjske vlasti nastojale su maksimalno „otvoriti“ izborni zakon po pitanju ulaska ostalih manjinaca u nacionalni parlament tako da je donesena odredba koja praktički osigurava zastupnička mjesta za sve pripadnike manjina u Rumunjskoj. No, o tome ćemo više reći u sljedećem dijelu.

2.3. Rumunjska – rezervirana manjinska predstavnička mjesta

Rumunjska je najveća zemlja jugoistočnog dijela Europe i jedna od onih koja provodi izrazito pro-manjinske odredbe po pitanju manjinskog predstavnštva u domovima parlamenta. To podrazumijeva zakonske odredbe osiguravanja rezerviranih mjesta za predstavnike nacionalnih manjina. Nije Rumunjska jedina takva zemlja u regiji; Slovenci svojim „povijesnim manjinama“, Mađarima i Talijanima, također osiguravaju sigurno predstavnštvo u parlamentu. Hrvatska svojim manjinama osigurava osam sigurnih mjesta u Hrvatskom saboru, s time da su tri rezervirana za pripadnike srpske nacionalne manjine budući da je ona najbrojnija. Štoviše, brojnija je od svih ostalih manjina zajedno. Rumunjska praksa upravo je na tom tragu. Sama ideja o uspostavi rezerviranih manjinskih mjesta u parlamentu zaživjela je u prosincu 1989. nakon poprilično nasilne smjene vlasti i pada Ceausescua (Alionescu, 2004: 63). Njegovim padom započinje demokratska era koja je označila i uvođenje višestranačja te mogućnost izborne borbe. Upravo u tom razdoblju nastala je i najjača etnička stranka u Rumunjskoj, Demokratski savez Mađara, koja je vrlo brzo i uspješno organizirala svoje stranačko tijelo. Upravo zbog toga tadašnji predsjednik Iliescu nastoji što brže implementirati izrazito liberalne odredbe o rezerviranim mjestima u parlamentu za ostale manjine kako bi „izjednačio“ snage među manjincima. Njegov prijedlog zapravo je nadopuna odredbe iz 1990. godine i tzv. „Malog ustava“ kojim je reguliran izborni proces, ali i funkcije parlamenta i predsjednika (Alionescu, 2004: 63).

U razdoblju od 1990. do 2008. Rumunjska je prakticirala razmjerni izborni sustav. Tek 1992. i 1996. na nacionalnim izborima prvi su puta uvedeni izborni pragovi za političke stranke od tri,

odnosno pet posto. Strategija pozitivne diskriminacije prema manjinskim predstavnicima manifestirala se u tome što se svaka etnička manjina mogla redovnim putem pokušati kandidirati za parlament. Tim kanalom jedino su Mađari redovno ulazili u parlament. Ostalima to nije polazilo za rukom tako da je donesena odredba da u Dom zastupnika ulaze i predstavnici manjina ako uspiju osvojiti najmanje pet posto prosječnog broja glasova koje jedan zastupnik osvoji na tim izborima. Stoga su izborne margine za manjinske predstavnike bile vrlo simbolične; već sa 1000-2000 glasova se moglo ući u nacionalni parlament. Jedina odredba koja je uspostavljena jest ta da samo jedan kandidat ili jedna organizacija mogu biti izabrani kao predstavnici određene manjine. Ukoliko postoji više njih, u parlament će ući onaj koji osvoji veći broj glasova birača.

Premda nesumnjivo postoje pozitivni razlozi za donošenje ovih odredbi, prvenstveno tu mislim na mogućnost institucionalne artikulacije interesa i zaštite prava manjinskih predstavnika, puno je i problema koja je ona donijela sa sobom. Jedan od njih je nadpredstavljenost, odnosno podpredstavljenost određenih manjinskih skupina. Totoreanu i Maticescu su napravili analizu izbornih rezultata manjinskih predstavnika u periodu od 1990. do 2012. Razvili su tzv. index predstavljenosti koji u obzir uzima ukupan broj stanovnika određene manjine u Rumunjskoj, broj organizacija ili stranaka koji ih predstavljaju i koji se aktivno natječu na izborima te krajnji rezultat, odnosno broj glasova koji su osvojili. Time su zaključili kako su Romi, koji su druga najveća manjina, nakon Mađara, dosta potpredstavljani za razliku od Nijemaca ili Grka (Maticescu i Totoreanu, 2017: 123-124). Drugi značajan problem proizlazi iz istinskog predstavljanja manjina od strane izabраниh kandidata. Naime, povijest bilježi slučajeve u kojima su pojedini zastupnici mijenjali „nacionalnost od izbora do izbora ili se deklarirali kao pripadnici nepostojećih, skoro i izmišljenih manjina, poput predstavnika slavensko-makedonskog entiteta, Vasilea Savua“ (Alionescu, 2004: 69). Jednako tako, rumunjski slučaj ukazuje i na značajnu neaktivnost manjinski parlamentaraca. Tako su pripadnici nemađarskih naroda, kojih je bilo 17 u periodu od 2000. do 2003. godine, održali prosječno 5.6 govora godišnje (Alionescu, 2004: 69). Razlozi zbog kojih ovakav model manjinskog predstavljanja i dalje opstaje jest taj što su manjinci u gotovo svakom sazivu parlamenta bila redovni saveznici vladajućih garnitura koje, sukladno tome, nisu imale nikakvog motiva za donošenjem amandmana kojim bi se takvo stanje mijenjalo.

2.4. Bugarska – ustavna zabrana „etničkih“ stranaka

Bugarska je jedna od postkomunističkih zemalja čije su se elite, nakon pada komunizma, odlučile za ekstremno restriktivan pristup rješavanja manjinskih pitanja. Članak 11 prvog bugarskog ustava išao je upravo u tom smjeru. Njime se zabranjuje bilo kakav angažman ili postojanje političkih stranaka koje su utemeljene na etničkom, rasnom, vjerskom ili nekom drugom načelu. Sukladno tome, svaka stranka koja u svom nazivu ima neku od gore navedenih oznaka pripadnosti bit će suspendirana. Ipak, godinu dana nakon ustava donesene su brojne zakonske odredbe koje prepoznaju postojanje različitih religija, jezika i običaja na tlu Bugarske i čija je primjena dopuštena uz uvjet nenarušavanja nacionalnog integriteta i jedinstva Bugarske kao države. Krajem prošlog i početkom ovog stoljeća prihvaćene su razne europske deklaracije o zaštiti pripadnika manjina, a vrhunac je dosegnut 2004. donošenjem Zakona o zaštiti protiv diskriminacije (Hajdinjak, 2008).

Bez obzira na sve ranije navedeno, u Bugarskoj se 1991. pojavio Pokret za prava i slobodu, etablirana politička stranka čiji su članovi mahom bili bugarski Turci. Upravo su oni najbrojnija nacionalna manjina koncentrirana na predjelima uz tursku granicu, ali i na područjima južnog dijela zemlje. Uz njih, značajno su prisutni Romi te narod Pomaka, specifičnih po svojoj islamskoj vjeroispovijesti, ali i prakticiranju bugarskog kao materinjeg jezika. Razlozi nastanka „turske“ stranke odmah nakon rušenja komunističkog režima dijelom su povezani upravo s tim činom. Odnos komunističke vlasti spram Turaka, ali i ostalih manjinaca može se opisati kroz tri faze: prepoznavanje kulturnih raznolikosti, integracija i asimilacija (Krasteva i Todorov, 2011: 18). Prve dvije faze trajale su do 1953. godine. U tom periodu komunisti su nastojali otvoriti društveni prostor manjinama različitim mjerama, poput otvaranja sveučilišnih kvota za upise manjinskih studenta. Integracijska faza uglavnom je obilježena učlanjenjem manjinaca u Bugarsku centralnu partiju koja je služila kao inicijalni pogon za ono što će uslijediti, a to je prisilna asimilacija. Upravo 1953. označila je početak kraja „komunističkog multikulturalizma“. Te godine započelo je ukidanje slobodnog prakticiranja vjerskih sloboda. Vrhunac je došao 1984. kad Bugarska komunistička partija donosi odredbu o prisilnoj promjeni imena svih onih koji nisu Bugari. Takva odredba dovela je do niza novih migracija, prvenstveno Turaka koji su masovno pohlili u matičnu zemlju. Upravo zato jedan od temeljnih zadataka bugarske demokratske vlasti bilo je rješavanje manjinskih problema. Vraćanje nekadašnjih imena, osiguravanje slobode vjeroispovijesti te otvaranje granica za svoje povratnike, neki su od poteza koji su morali biti osigurani. Ipak,

povijesna ostavština determinirala je ponašanje manjinskih naroda. Vrlo brzo su se ujedinili i stvorili značajnu masu potrebnu za formiranjem političke opcije, već spomenutog Pokreta za prava i slobodu.

Pokret se pokazao iznimno uspješnom političkom strankom. Od svog osnutka pa sve do danas, u svakom parlamentarnom sazivu su imali svoje predstavnike. Jednako tako od 1991. do 1994. bili su dijelom vladajuće koalicije. Nakon toga, do 2001. prelaze u opoziciju, da bi nakon te godine postali ponovno dio vladajuće garniture budući da ulaze u koaliciju s liberalnim Nacionalnim pokretom Simeon II koji tada osvaja većinu glasova, prvenstvo onih protestnih koji su bili proizvod enormnog nezadovoljstva birača dvjema najvećim strankama, Socijalističkom partijom i Savezom demokratskih snaga (Hajdinjak, 2008: 113). Nakon izbora 2005. Pokret je čak imao mandat za sastavljanje vlade, budući da se socijalisti i liberali nisu mogli dogovoriti oko eventualnog koaliranja. U tom sazivu vlade imali su čak četiri ministra.

Značajno šaranje i priklanjanje gotovo svim političkim opcijama koje su bile pri vlasti, budući da su koalirali sa liberalima, socijalistima, ali i konzervativcima, uvelike je kontaminiralo imidž Pokreta za prava i slobodu. Iako su po svom osnutku dočekani na nož, prvenstveno od strane nacionalista koji su održali masovne proteste protiv ikakvih prava manjina, situacija se postupno smirivala do kraja 2001. godine. Pokret je tada prepoznat kao stranka koja balansira između ljevice i desnice te pridonosi konsolidaciji političkog poretka. Razdoblje nakon toga obilježeno je značajnim kontroverzama vezanim za njihovog lidera Ahmeda Dogana te se njegovo djelovanje sve više poistovjećivalo s korupcijom, klijentelizmom, nepotizmom i sličnim stvarima. Pokret je stoga uspio skinuti „etnicitet“ kao problem sa svojih pleća, ali su predmet njihovog kritiziranja postali upravo ranije navedeni razlozi, a najglasnija u tome bila je nacionalistički orijentirana „Ataka“ (Krasteva i Todorov, 2011: 33).

Romi, kao i u većini ostalih europskih zemalja, nemaju toliku kritičnu masu pogodnu za koherentno političko djelovanje. Visok stupanj nepismenosti i niska naobrazba kao i nomadski način života pridonijeli su takvoj sudbini. Jednako tako, u razdoblju ranih 1990-ih Rome se depriviralo i krivilo za kojekakve društvene probleme i nesigurnosti te od tada nije ulagan značajan napor za njihovom integracijom u društvo u punom smislu osim toga što se značajni dio njih na popisu stanovništva izjašnjava pripadnicima većinskog naroda, odnosno Bugarima.

3. ZAKONODAVNI OKVIR U REPUBLICI HRVATSKOJ

U narednom dijelu opisat ću zakonodavni okvir Republike Hrvatske vezan za reguliranje prava nacionalnih manjina. Fokus će biti na tri ustavna zakona donesena u periodu od 1991. do 2010. godine, odnosno na evoluciji zakonodavstva po pitanju manjinskih prava. Dotaknut ću se i zakona vezanih za posebne segmente manjinske zaštite, poput regulativa o provođenju obrazovnih programa na manjinskim jezicima i slično.

3.1. Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (NN 34/92)

Republika Hrvatska je po svom osamostaljenju, osim Hrvatima, postala domom i pripadnicima ostalih naroda i narodnosti. Prema popisu stanovništva iz 1991. postojale su 23 različite nacionalne zajednice koje su obitavale unutar granica RH, dok su njih 22 dobile službeni status nacionalnih manjina. Porijeklo tih manjina je poprilično različito. Neki su došli „trbuhom za kruhom“, to jest kao ekonomski migranti, poput Slovaka ili Bošnjaka, drugi su pak nastanili ovo područje nakon ratnih zbivanja u Drugom svjetskom ratu, a poneki su pripadnici autohtonih nacionalnih manjina što znači da su na tlu Hrvatske prisutni i nekoliko stoljeća, poput Srba ili Ukrajinaca.

Tatalović tvrdi da je “za Republiku Hrvatsku je nakon njezinog osamostaljivanja normativno reguliranje i praktično ostvarivanje sloboda i prava pripadnika nacionalnih manjina postalo značajan ispit i mjerilo stupnja demokratizacije društva, te jedan od bitnih uvjeta za ekonomsku i političku integraciju u Europu“ (Tatalović, 2001: 96). Upravo ova teza je vrlo brzo postala bjelodana i hrvatskoj vlasti u tom periodu o čemu govori i status priznatih nacionalnih manjina za pripadnike 22 nacionalnosti. Ono što se nametalo kao ključno pitanje jest položaj novonastalih nacionalnih manjina. Pod tom sintagmom podrazumijevamo one narode koji su nekada pripadali SFR Jugoslaviji, a koji to više nisu bili. Upravo zato je i donesen Ustavni zakon 1992. godine. Iz samog naziva tog zakona vidljivo je zauzimanje liberalne pozicije po pitanju pozicioniranja manjinskih prava budući da su ona uklopljena u opću odredbu o ljudskim pravima i slobodama.

Treća glava ustavnog zakona direktno se tiče prava nacionalnih manjina. Unutar nje je niz članaka koji su podijeljeni po sferama kulturne autonomije u njenom općem smislu (članci 5-13) dok se preostali (članci 14-17) tiču raznih prava po pitanju naobrazbe i odgoja. Temelj svih odredbi je članak 6 kojim se Republika Hrvatska obvezuje osigurati puno poštivanje načela nediskriminacije, zaštitu od svake djelatnosti koja bi mogla dovesti do ugroze opstanka nacionalnih manjina, pravo

na jezik i identitet te korištenje istog tog jezika i (eventualno) pisma u obrazovanju, zaštitu u ravnopravnom sudjelovanju u javnim poslovima te pravo na odlučivanje o tome kojoj nacionalnoj zajednici građanin/građanka žele pripadati. Jednako tako, svim pripadnicima nacionalnih manjina omogućeno je korištenje vlastitog jezika i pisma u privatnom i javnom životu, simbola i znamenja kao i eventualnih pjesama ili himni koje se mogu izvoditi uz prethodno izvođenje hrvatske nacionalne himne. Kao što sam naveo ranije, članci 14-17 usmjereni su na odredbe o obrazovanju koje se prvenstveno tiču mogućnosti pohađanja „manjinskih“ predmeta, bilo da se radi o izučavanju jezika, povijesti ili neke druge grane obrazovnog programa. Članak 15 govori i o mogućnosti formiranja škola ili zasebnih školskih odjeljenja u kojima će se nastava pohađati na jeziku nacionalne manjine.

Četvrta glava ustavnog zakona iz 1992. govori o proporcionalnom sudjelovanju pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkim tijelima. Članak 18. kaže kako sve one manjine čija je zastupljenost u ukupnom stanovništvu RH preko osam posto imaju pravo na zastupljenost u Zastupničkom domu Sabora Republike Hrvatske razmjerno udjelu u stanovništvu. Svi oni narodi čija je zastupljenost manja od osam posto mogu birati pet zastupnika u Zastupnički dom Sabora. Najveći dio teksta ovog Ustavnog zakona posvećen je posebnim autonomnim područjima, tj. kotarevima. Tako su nazvane one jedinice lokalne samouprave unutar kojih su Hrvati činili manjinu, odnosno pripadnici manjinskih naroda su bili u natpolovičnoj većini. Uređena su dva velika kotara, Glina i Knin, unutar kojih su geografskim slijedom raspoređene „manjinske općine“ kojih je u tom trenutku bilo 11. Daljnji članci ustavnog zakona uglavnom se dotiču odredbi vezanih za način odabira članova kotarskih skupština u vidu razmjerne zastupljenosti predstavnika te predstavničkih tijela koji određeni kotar može imati. Tim područjima je dana autonomija po pitanju gotovo svih područja djelovanja. Glavna razlika manifestirala se u mogućnosti uporabe manjinskog pisma u nekoj od službenih institucija Republike Hrvatske te u načinu biranja članova predstavničkih tijela koje se moralo voditi po principu razmjerne zastupljenosti pripadnika određenog naroda u ukupnom broju stanovnika tog kotara ili općine.

3.2. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (NN 51/00)

Zakon koji se direktno naslanja na odredbe ustavnog zakon iz 1992. donesen je 2000. godine. Tim zakonom uređuje se pitanje uporabe jezika i pisma nacionalnih manjina u područjima u kojima postoje preduvjeti za takvo što. Članak 4. je vrlo jasan po tom pitanju. Ravnopravna uporaba

manjinskog jezika i pisma kao službenog moguća je u onim općinama ili gradovima u kojima manjinski narodi čine većinu stanovništva. Jednako tako, ova odredba je provediva i onda kada statutarnom odlukom to propisuju općine, županije ili gradovi naslanjajući se na ustavni zakon iz 1992. godine. Sama uporaba definirana je člankom 5. koji kaže da se pismo, odnosno jezik manjinskog naroda aktivno može koristiti u radu svih predstavničkih i izvršnih tijela jedinica lokalne samouprave kao i postupcima pred njihovim upravnim tijelima. Manjinski narodi imaju pravo i na uporabu službenih dokumenata i obrazaca na vlastitom jeziku. Republika Hrvatska se obvezuje i na to da u svim jedinicama lokalne samouprave s dominantnim manjinskim stanovništvom bude osigurana dvojezičnost i pri ispisivanju svih natpisnih ploča izvršnih, sudskih i predstavničkih tijela.

3.3. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (NN 51/00)

Ovim zakonom Republika Hrvatska podržava prava nacionalnih manjina na korištenje vlastitog jezika u odgojno-obrazovnim ustanovama na razinama predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Jednako tako, zakon se odnosi i na druge školske ustanove, poput škola s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine kao i na ostale oblike obrazovanja u vidu ljetnih škola, zasebnih seminara ili slično. Nastavni plan i program dozvoljava učenicima pohađanje predmeta na jeziku i pismu njihove nacionalne zajednice, a kojim se uče posebnosti uz istu tu zajednicu poput književnosti, jezika, povijesti i slično. Također, ti učenici dužni su pohađati i hrvatski jezik u svojim školama. U svom obrazovanju, onome na jeziku vlastite nacionalne zajednice, mogu se služiti udžbenicima i priručnicima iz matične zemlje s time da njihovu uporabu mora odobriti Ministarstvo obrazovanja.

3.4. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN 155/02)

Stjepan Mesić je kao predsjednik Republike Hrvatske 2002. proglasio drugi ustavni zakon koji se direktno ticao nacionalnih manjina. Za razliku od prethodnog u kojem su prava nacionalnih manjina bila ukomporirana u cjelovitu grupu ljudskih i općih prava, ovdje vidimo jasnu distinkciju iz samog naziva budući da je i zakon nazvan *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina*. Podijeljen je na šest glava s time da je nama najzanimljivija ona treća koja se tiče predstavljenosti nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave.

Na samom početku iznesene su temeljne odredbe koje se ne razlikuju u velike od onih iz prošlog ustavnog zakona. Prava i slobode koje pripadaju nacionalnim manjinama proglašene su

nedjeljivim segmentom hrvatskog demokratskog sustava, a njihovo očuvanje i promicanje smatra se razvojnim promicanjem Republike Hrvatske u općem smislu. Članak 4. jamči svakom pripadniku nacionalne manjine pravo na izražavanje pripadnosti svojoj naciji te uživanje prava i sloboda na temelju toga, a koji između ostalog podrazumijevaju i pravo na nediskriminaciju. Važna odredba tog članka je i zabrana bilo kakvog djelovanja ili poduzimanje mjera kojim će se mijenjati omjer stanovništva na područjima nastanjenim nacionalnim manjinama. Razlikovna stavka je i ta što je člankom 5. definirano tko su pripadnici nacionalnih manjina. To su hrvatski državljani, tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske s etničkim, vjerskim i jezičnim obilježjima različitim od drugih građana i koje vodi težnja za njihovim očuvanjem. Članak 7. omogućuje pripadnicima nacionalnih manjina nesmetanu kandidaturu i pravo na izbor u predstavnička tijela lokalne ili državne vlasti.

Članci 9-22 tiču se područja prava i sloboda nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Naglasio bih ovdje članak 12. koji kaže kako je ravnopravna uporaba jezika i pisma nacionalne manjine omogućena onda kada na teritoriju određene jedinice lokalne samouprave broj stanovnika pripadnika nacionalne manjine čini najmanje trećinu ukupnog stanovništva te jedinice. Daljnji članci usmjereni su na očuvanje kulturne baštine i autonomije nacionalnih manjina. Time se zapravo nastavlja integracijski proces kojim se nastoji omogućiti aktivan suživot svih naroda u državi. Manjincima je i dalje omogućeno izdavanje dokumenata na vlastitom jeziku, korištenje vlastitog pisma pri sudovima, općinama i ostalim tijelima kao i mogućnost natpisa na manjinskom pismu ili jeziku na službenim pločama institucija jedinica lokalne samouprave. Člankom 15. dodatno se promiče rad upravo kulturnih društava, ansambla i udruga koje u svojim imenima mogu iskazivati da su nacionalne manjine njihovi osnivači. Članak 19. osigurava pripadnicima nacionalnih manjina zastupljenost u Hrvatskom saboru s najmanje pet, a najviše osam zastupnika. Onim pripadnicima nacionalnih manjina koji sudjeluju u ukupnom stanovništvu sa većom zastupljenosti od 1.5 posto omogućeno je najmanje jedno, a najviše tri zastupnička mjesta. One nacionalne manjine čiji je udio u ukupnom stanovništvu manji od navedenog mogu ukupno odabrati četiri zastupnika u Hrvatski sabor. Člankom 22. osigurava se zastupljenost pripadnika nacionalne manjine u izvršnim tijelima jedinicama lokalne samouprave u kojima postoje preduvjeti za takvo što, a koji su definirani Ustavnim zakonom.

Trećom glavom ovog Ustavnog zakona definirana je mogućnost formiranja Vijeća nacionalnih manjina. Da bi takvo što bilo ostvarivo, manjinski narod morao je sačinjavati barem 1.5 posto stanovništva određene jedinice lokalne samouprave ili je na tom području (općini) moralo živjeti barem 200 pripadnika iste nacionalne manjine. Vijeće definirano kao neprofitna pravna osoba koja za svoje postupke i djela u potpunosti odgovara svom svojom imovinom, a odgovorna je nadležnom ministarstvu. Birano je 10 članova koji između sebe izabiru predsjednika te njegovog zamjenika. Glavne ovlasti takvih vijeća su usmjerene k djelovanju kojim će se unaprijediti položaj pripadnika nacionalne manjine u nekoj općini, mogu predlagati svoje kandidate za obavljanje funkcija u izvršnim i predstavničkim tijelima lokalne ili državne vlasti. Četvrta glava nastavlja se na onu prethodnu i njome je osnovan Savjet za nacionalne manjine. Savjet služi kao spona između vijeća, udruga i ostalih grupa nacionalnih manjina te državne vlasti. Štoviše, članove Savjeta imenuje Vlada Republike Hrvatske na period od četiri godine, a članovi Savjeta ujedno su i zastupnici manjina u Hrvatskom saboru. Glavne ovlasti ovog tijela tiču se mogućnosti pokretanja javnih rasprava i davanja mišljenja vezanih uz prava i slobode nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Savjet direktno surađuje sa najvišim instancama izvršne vlasti te na taj način pokušava biti aktivnim dionikom kreiranja politika nacionalnih manjina.

3.5. Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (NN 80/10)

Predsjednik Republike Hrvatske, Ivo Josipović, proglasio je 16. lipnja 2010. Ustavni zakon kojeg je donio Hrvatski sabor. Zakon zapravo podrazumijeva izmjene i dopune prethodno donesenog Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama iz 2002. godine. Promijenjena su i nadopunjena četiri članka. Tako je 19. članak Ustavnog zakona nadopunjen i njime je osigurana predstavljenost nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru po principu zastupljenosti manjina u ukupnom stanovništvu Hrvatske. Sve nacionalne manjine koje broje više od 1.5 posto svojih pripadnika u ukupnom stanovništvu imaju mogućnost biranja najmanje tri zastupnika u najviše zakonodavno tijelo. Potencijalni zastupnici biraju se na temelju općeg biračkog prava na listama iste nacionalne manjine. Sve nacionalne manjine koje broje manje od 1.5 posto pripadnika u ukupnim stanovništvu RH mogu izabrati pet zastupnika u Hrvatski sabor s time da se oni biraju u posebnim izbornim jedinicama, što je regulirano izbornim zakonom. Članak 20. je promijenjen, točnije njegov 7. stavak kojim je regulirano kako se broj pripadnika određene nacionalne manjine određuje na osnovu posljednjeg popisa stanovništva te se broj birača uvećava odnosno smanjuje ovisno o

promjenama u popisu stanovništva. Izmijenjen je i članak 22. unutar kojeg se stavcima 2 i 3 pripadnicima nacionalnih manjina osigurava zastupljenost u tijelima državne uprave i pravosudnim tijelima sukladno odredbama zakona. Pri tome se Zakon vodi sudjelovanjem pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom stanovništvu na razini na kojoj je određeno tijelo državne uprave ustrojeno. Najvažnija izmjena članka 33. vezana je za koordinaciju vijeća nacionalnih manjina. Nacionalna vijeća nacionalnih manjina postaju koordinatori ostalih vijeća. Jednako tako, Srpsko narodno vijeće imenovano je kao ono koje djeluje kao Koordinacija vijeća srpske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.

4. SDSS – STRANAČKI MONOPOLIST SRPSKE NACIONALNE MANJINE?

Stanovništvo srpske nacionalne manjine je najmnogobrojnije manjinsko stanovništvo u Republici Hrvatskoj još od njenog osamostaljenja. Na tri posljednja popisa stanovništva, Srbi su brojčano bili izrazito dominantni u odnosu na druge manjine. Tako ih je 1991. bilo nešto više od 500 000, dok je deset godina kasnije, 2001. ta brojka pala na otprilike 200 000, a na posljednjem provedenom popisu stanovništva iz 2011. oko 183 000 stanovnika Republike Hrvatske se deklariralo Srbima. Sukladno svojoj brojnosti, ali i kontinuiranoj prisutnosti, Srbi aktivno sudjeluju u društvenom i političkom životu svoje zemlje. Brojna srpska kulturna društva, objedinjena pod središnjom kulturnom ustanovom „Prosvjeta“ pridonose očuvanju običaja i tradicija srpskog naroda do današnjeg dana. S druge strane, interesi srpske nacionalne manjine aktivno su zastupljeni na političkoj sceni Hrvatske još od njenih povića. Ovaj dio bit će posvećen upravo temi stranačkog predstavnštva Srba u Hrvatskoj. Štoviše, upravo to predstavlja i sukus ovog diplomatskog rada. Na samom početku ću napraviti pregled srpskih političkih opcija koje su djelovale i koje djeluju u Hrvatskoj. Nadalje će fokus biti usmjeren k usporedbi dviju trenutno najvećih političkih stranaka sa srpskim predznakom, a to su Samostalna demokratska srpska stranka (SDSS) i Demokratski savez Srba (DSS). Nakon pregleda nastanka i razvoja stranaka, izložit ću tezu o monopolu SDSS-a u pogledu stranačkog predstavnštva Srba u Hrvatskoj. Teza će biti testirana tako što ću analizirati rezultate izbora održanih u Hrvatskoj od osnutka SDSS-a pa sve do danas, s time da ću u obzir uzeti sve izbore bez obzira na kojoj razini se održavali. Dakle, sumirat ću rezultate lokalnih, parlamentarnih i europskih izbora na kojima je SDSS participirao. Drugi dio ovog poglavlja bit će posvećen DSS-u. Točnije, intervjuima sa stranačkim liderima DSS-

a, kao i onima iz SDSS-a, pokušat ću doći do odgovora na pitanje zašto je došlo do osnivanja nove srpske političke opcije u Hrvatskoj. Iz razgovora sa sugovornicima nastojat ću ispitati postoje li određeni osobni animoziteti između vodstva ovih dviju opcija i postoji li nezadovoljstvo načinom zastupanja i artikuliranja interesa Srba u Hrvatskoj od strane jedne ili druge opcije.

4.1. Srpske političke stranke u Republici Hrvatskoj

Na prijelazu veljače i ožujka 1990. osnovana je Srpska demokratska stranka. Osnivačka skupština održana je 17. veljače, a za predsjednika je izabran dr. Jovan Rašković, psihijatar iz Zagreba. Uz njega, osnivačkoj skupštini prisustvovali su i Momčilo Kosović, Jovan Opačić, Marko Dobrijević, Dušan Zelembaba, Bogoljub Popović, Branko Marjanović te Branko Popović. Novosnovana stranka nastala je, po riječima njezina osnivača i prvoga predsjednika Jovana Raškovića, na temelju shvaćanja kako je “opća demokratizacija u najboljem interesu srpskog naroda koji je oduvijek tijekom povijesti bio žrtva u Hrvatskoj, a sama stranka trebala je biti hrvatskim Srbima nacionalni štit i duhovni mač” (Knežević, 2010: 9). Sjedište stranke bilo je u Kninu gdje je održana i prva velika sjednica stranke. Glavne odrednice djelovanja SDS-a i njegove orijentacije uglavnom se mogu sažeti kao antikomunističke i protuhadezevske. SDS je sudjelovao na izborima za članove sabora SR Hrvatske. Nakon drugog izbornog kruga održanog 7. svibnja, stranka je osvojila pet zastupničkih mjesta. Bez obzira na to, novoizabrani zastupnici nisu sudjelovali na konstituiranju prvog demokratskog Hrvatskog sabora budući da je vodstvo stranke tvrdilo kako takva institucija, u kojoj dominira Hrvatska demokratska zajednica, predstavlja negaciju srpskog identiteta u Hrvatskoj i personificira srbofobiju koja vlada hrvatskim društvom (Knežević, 2011: 20). Ovakvim javnim istupima prethodio je i navodni napad na Miroslava Mlinara, istaknutog člana SDS-a.

Srpska narodna stranka osnovana je 1991. godine. Njeno djelovanje uglavnom je bilo suprotno onome SDS-a, možemo reći da je bila svojevrsna opozicija toj dominantnoj srpskoj stranci tog vremena. Prvenstveno, nije se zalagala za teritorijalnu autonomiju srpskog naroda u Hrvatskoj i ogradila se od bilo kakvog vida secesionizma. Osnovao ju je Milan Đukić, inače diplomirani ekonomist koji je zbog ranije navedenih politika bio žrtvom paljenja kuće u rodnom Donjem Lapcu 1992. godine. Upravo te godine SNS sudjeluje na parlamentarnim izborima na kojima ne uspijeva prijeći izborni prag od tri posto. Ipak, odlukom Ustavnog suda situacija se mijenja. Budući da na ostalim listama koje su prešle izborni prag nije bio dovoljan broj Srba, Đukić i još dvojica članova

stranke postaju zastupnici u Hrvatskom saboru. Stranka je do kraja 1990-ih uglavnom podržavala HDZ kao dominantnu političku opciju kada su počela javna nezadovoljstva njihovim partnerstvom. Početkom 2000. stranka je sve više svedena na sam rub političkog prostora budući da njeno mjesto počinju zauzimati neke nove opcije.

Partija podunavskih Srba je osnovana 17. travnja 1998. godine. Alfa i omega stranke bio je njen osnivač Radivoj Rade Leskovac. Stranka je, kako joj i ime sugerira, fokus djelovanja usmjerila na istok Hrvatske i zastupanje interesa Srba s tog područja. Središte stranke bilo je u Vukovaru. Temeljne odrednice njihovog djelovanja, prema prvom statutu, bile su europeizacija, antikomunizam i demokracija. Rade Leskovac bio je kandidat stranke na parlamentarnim izborima 2007. godine, ali nije uspio ući u Hrvatski sabor. Radin sin, Andrej, također je sudjelovao na izborima, ali onim lokalnim gdje se utrkivao za mjesto vukovarskog gradonačelnika 2009. godine, također bez većeg uspjeha s osvojenih 275 glasova.

Nova srpska stranka još je jedna od političkih opcija sa srpskim predznakom. Ona je nastala 2009. godine, sa sjedištem u Vukovaru. Za predsjednika je izabran Svetislav Lađarević koji je rekao kako njihova partija predstavlja novi narodni put kojeg se nikada neće odreći. On je također sudjelovao na izborima za vukovarskog gradonačelnika 2009. na kojima je osvojio 399 glasova. Stranka od tada ne bilježi značajne aktivnosti.

Registar političkih stranaka kaže kako u Hrvatskoj još aktivno djeluje Srpska pravedna stranka sa predsjednikom Nenadom Vlahovićem. Njihovi javni istupi uglavnom su usmjereni protiv Milorada Pupovca, čelnika Srpskog narodnog vijeća i lidera Samostalne demokratske srpske stranke.

4.2. Samostalna demokratska srpska stranka

U registru političkih stranaka u Republici Hrvatskoj vidljivo je kako su i dalje aktivne četiri stranke sa srpskim predznakom u svom nazivu. To su već ranije spomenute Srpska narodna stranka (SNS) i Srpska pravedna stranka (SPS) te Demokratski savez Srba (DSS) i Samostalna demokratska srpska stranka (SDSS). Analizirajući rezultate lokalnih izbora održanih 2017. može se vidjeti kako niti SNS, niti SPS nisu imali svoje kandidate na izborima u jedinicama lokalne samouprave u kojima bi to bilo za očekivati. Prvenstveno tu mislim na istočne općine, one u Vukovarsko-srijemskoj županiji u kojima Srbi predstavljaju značajnu manjinu ili čak većinu. Svi „srpski“

kandidati na izborima, uglavnom u Vukovarsko-srijemskoj, Osječko-baranjskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj te Šibensko-kninskoj županiji, dolazili su iz SDSS-a i DSS-a.

Kao što sam ranije najavio, u sljedećih nekoliko ulomaka nastojat ću prikazati poziciju SDSS-a kao dominantne stranke među hrvatskim Srbima. Polazim od teze da je SDSS stranački monopolist po pitanju predstavnštva Srba u Hrvatskoj. Svoju tezu nastojat ću potvrditi analizom rezultata parlamentarnih, europskih i lokalnih izbora u periodu otkad SDSS aktivno sudjeluje u njima, a to je od osnutka stranke 1997. godine. Prije toga ću predstaviti genezu Samostalne demokratske srpske stranke.

4.2.1. Nastanak, organizacija i proklamirani ciljevi SDSS-a

SDSS je nastao 19. ožujka 1997. godine kada je održana organizacijska skupština na kojoj je donesen prvi statut, a ujedno je odlučeno kako će središnjica stranke biti smještena u Vukovaru. Sukladno podacima sa službene internetske stranice SDSS-a, stranka je nastala fuzijom niza progresivnih snaga i opcija koje svoju kulminaciju doživljaju upravo spomenute 1997. kada se mnoštvo manjih stranaka ujedinjuje sa Samostalnom srpskom strankom lidera Milorada Pupovca i SDS-om. Razlozi nastanka leže u naporima za organiziranjem srpskog stanovništva na području Zapadne Slavonije, Baranje i Srijeme u procesu mirne reintegracije, Uz to, cilj je bio institucionalno zaštititi prava Srba tog područja, očuvati kulturni i nacionalni identitet te se zalagati za opstanak Srba na tom području. Službeno proklamirani programski ciljevi orijentirani su zalaganju i zaštiti prava Srba povratnika, obnovi njihovih kuća, povratku vlasništva nad izgubljenom imovinom, trajnom zbrinjavanju za bivše nositelje stanarskih prava i slično. Premda se stranka deklarira kao socijalno demokratska i liberalna, u ovoj konstelaciji snaga ona je i srpska nacionalna stranka što znači da u sam vrh piramide proklamiranih ciljeva ulaze i zalaganje za kulturnu autonomiju Srba. SDSS se zalaže i za jaku suradnju sa Srpskom pravoslavnom crkvom, Srpskim narodnim vijećem te „Prosvjetom“ kao krovnom kulturnom organizacijom Srba u Hrvatskoj. Zastupnici su regionalizma i decentralizacije, zalažu se za profesionalizaciju vojske te su proeuropski nastrojeni u vidu integracije Hrvatske u europske i svjetske organizacije (<https://sdss.hr/o-nama/ciljevi-sdss-a/>).

4.2.2 Političko djelovanje i izborni rezultati

Kao što sam naveo ranije, SDSS je nastao fuzijom niza manjih stranaka, pokreta i snaga 1997. godine kada kreće i njihovo samostalno djelovanje. Te godine niti jedna izborna lista nije imala

dovoljan broj Srba pa je naknadnim manevriranjem i odlukom Ustavnog suda donesena odluka o tome kako će predstavnici Srpske narodne stranke ući u Hrvatski sabor. Sukladno tome, Samostalna demokratska srpska stranka nije sudjelovala u radu Sabora.

U nastavku ovog odlomka posebnu pažnju posvećujem upravo izbornim rezultatima SDSS-a. Oni će nam poslužiti kao odgovor na postavljenu tezu o tome da je SDSS stranački monopolist kada govorimo o srpskom predstavništvu u Hrvatskoj. Uzimajući u obzir okolnosti oko samog nastanka stranke, njene konsolidacije, prvi izbori koje uzimam u obzir su oni parlamentarni iz 2000. godine, a posljednji će biti parlamentarni izbori iz 2020. godine. U obzir ću uzeti i rezultate lokalnih izbora, kao i europskih izbora na kojima su sudjelovali kandidati SDSS-a. Naposljetku ću sumirati rezultate te ih usporediti s uspjesima i kandidaturama ostalih srpskih predstavnika.

Milorad Pupovac je 2000. bio kandidat SDSS-a na izborima za srpske manjinske zastupnike u Hrvatski sabor. U toj utrci protivnici su mu bili Milan Đukić, Veselin Pejnović i Svetozar Livada. Najviše glasova osvojio je upravo Milan Đukić, koji je time ponovno osvojio saborski mandat. Važno je reći kako su upravo na tim izborima primijenjeni novi zakoni o izborima, a prvenstveno se to odnosi na Zakon o izbornim jedinicama kojim je predviđeno stvaranje 11. i 12. izborne jedinice gdje su svoje zastupnike birali predstavnici dijaspore, odnosno manjina.

Na lokalnim izborima 2001. predstavnici srpskih političkih opcija, među kojima je i SDSS, sudjeluju u osam županija, s time da je SDSS svoje kandidate imao u njih sedam. U Karlovačkoj županiji, kandidati SDSS-a pokušali su ući u županijsku skupštinu, ali bez uspjeha. Sudjelovali su još u utrci za gradsko vijeće grada Ogulina, također bez uspjeha, a rezultat su polučili u tri općine, Vojniću (dva vijećnička mandata), Krnjaku (tri mandata) i Plaškom (osam mandata). Od ostalih srpskih stranaka, SNS je sudjelovao na izborima u Vojniću i uzeo jedno mjesto u općinskom vijeću. U Sisačko-moslavačkoj županiji lista SDSS-a osvojila je četiri mandata u županijskoj skupštini, a uspješan rezultat ostvarili su i u Glini gdje je stranačka lista osvojila šest mandata. U Petrinji je SDSS također imao listu za vijeće, ali nisu uspjeli ostvariti zadani cilj. Još su tri općine u kojima su srpske stranke imale svoje kandidate, a to su Dvor, Gvozd i Topusko. U prvoj, SDSS je imao svog načelnika dok su u druge dvije osvojili tri, odnosno dva vijećnička mandata. SNS je također bio aktivan u ovoj županiji, u općinama Gvozd i Topusko, ali je samo u potonjoj imao svog vijećnika.

Vukovarsko-srijemska županija jedna je onih u kojoj su manjinski predstavnici imali najviše kandidata. SDSS predvođen Vojislavom Stanimirovićem, jednim od osnivača, osvojio je preko 10000 glasova u borbi za županijsku skupštinu čime je postao druga najjača stranka u tom razdoblju. Svoje vijećnike imali su i u Iloku, Vinkovcima i Vukovaru, gdje je Stanimirovićeva lista uzela osam mjesta. SDSS je sudjelovao na izborima u još osam općina iz Vukovarsko-srijemske županije te je u četiri osvojio načelnička kandidata. U sedam od osam općina, SDSS je imao barem jednog vijećnika. SNS je kandidate imao u pet općina te u gradu Vukovaru. Najbolji ostvareni rezultat te stranke jesu dva općinska mandata. U Šibensko-kninskoj županijskoj skupštini SDSS je imao pet svojih zastupnika, a sudjelovali su i u radu gradskih skupština u Kninu i Skradinu. U Kninu je SDSS osvojio skoro jednak broj glasova kao i SNS. U ovoj županiji SNS je bio žustra oporba SDSS-u i to u tri općine u kojima su obje stranke imale kandidate. U sve tri SDSS je pobijedio u tom direktnom duelu, štoviše, u njima je imao i svoje načelnike. Riječ je o općinama Biskupije, Ervenik i Kistanje. Ličko-senjska županija je jedina u kojoj je SNS dominirao u odnosu na SDSS. Sasvim i logično, budući da je upravo to kraj SNS-ovog lidera Milana Đukića. U općinama Donji Lapac, Plitvička jezera, Udbina i Vrhovine SNS je osvojio dva načelnička i skoro 20 općinskih mandata. U Primorsko-goranskoj županiji SDSS sudjeluje u vijećničkim izborima grada Vrbovskog u čijem je radu naredne četiri godine participirao jedan njihov kandidat. U Zadarskoj županiji SDSS i SNS su sastavili izborne liste za općinsko vijeće u Gračacu; SDSS je osvojio 80 glasova više, ali su obje stranke osvojile tek dva mandata. Dominaciju SDSS-a istokom Hrvatske po pitanju srpskih izbornih kandidata 2001. potvrđuju i podaci iz Osječko-baranjske županije. Tamo je SDSS uzeo tri mjesta u županijskoj skupštini, a svoje kandidate/liste imao je u još šest općina i u Belom Manastiru. Apsolutna pobjeda je ostvarena u općinama Erdut, Jagodnjak i Šodolovci gdje su načelnički kandidati uvjerljivo pobijedili. U preostalim općinama, Dardi, Kneževim Vinogradima i Popovcu ostvaren je zajednički uspjeh od osam vijećničkih mjesta. U Belom Manastiru (četiri mjesta u vijeću) nositelj liste je bio Mile Horvat, kasniji saborski zastupnik.

Na lokalnim izborima 2005. u Karlovačkoj županiji SDSS bilježi slične rezultate, dva mjesta u županijskoj skupštini, te po jedno u gradskim vijećima Ogulina i Slunja. U četiri općine SDSS osvaja ukupno 17 vijećničkih mjesta uz dva načelnika u Krnjaku i Plaškom. U Sisačko-moslavačkoj županiji SDSS osvaja tri mjesta u županijskoj skupštini. Njegovi zastupnici prisutni su i u vijeću grada Gline (četiri mandata), dok liste u Petrinji i Sisku nisu prošle prag. Kao i u

Karlovačkoj županiji, osvojena su dva načelnička mandata (Dvor i Gvozd), a u Topuskom je kandidat Đuro Šapić izabran u općinsko vijeće. Od ostalih stranaka srpskog predznaka, SNS sudjeluje u načelničkoj utrci u Dvoru, ali bez ozbiljne prijetnje SDSS-u. Vukovarsko-srijemska županija i dalje je uporište manjinskih stranaka, poglavito SDSS-a. Tamo je osvojeno šest mandata u županijskoj skupštini, a zastupnici te stranke prisutni su i u Vinkovcima te posebice Vukovaru (osam mjesta u skupštini). SDSS se u izbornu utrku uključio u osam općina, u tri je dobio svoje načelnike, a sve skupa su uzeli 30 mjesta u općinskim vijećima. U Šibensko-kninskoj SDSS nije bio jedina srpska opcija na izborima, ali je bio najuspješnija. U općinama Biskupije, Ervenik i Kistanje porazili su takmace SNS-a i osvojili načelnički mandat. Uspjesi su ostvareni i u gradovima Skradinu, Kninu i Drnišu. Uzevši u obzir zbroj županijskih, gradskih i općinskih zastupnika u toj županiji, dolazimo do brojke od 46 vijećnika. Za razliku od njih, SNS nije imao niti jednog. U Ličko-senjskoj je omjer snaga bio ponešto drugačiji. Kandidat SDSS-a izgubio je načelničku utrku od Milana Đukića, ali su se zato revanširali u Udbini gdje je Stanko Momčilović pobijedio svog protukandidata. SDSS se utrkivao još u dvije općine, Vrhovine i Plitvička jezera, a u potonjoj je također imao svog načelnika. Na ovim lokalnim izborima SDSS je postao aktivan i u još ponekim županijama pa tako u Bjelovarsko-bilogorskoj njihova lista bezuspješno pokušava ući u vijeće grada Daruvara. Sličan scenarij odvio se i u Virovitičko-podravskoj županiji gdje je sve ostalo na pokušaju ulaska u županijsko vijeće, ali i u gradsko vijeće Slatine. U Požeško-slavonskoj županiji Lipik i Pakrac su u svojim vijećima imali po jednog, odnosno dva zastupnika iz redova SDSS-a. U Zadarskoj županiji najveći uspjeh ostvaren je u Gračacu; Nikola Bolta postaje načelnik općine. Vijećnici postaju i kandidati u Benkovcu i Lišanima Ostrovičkim. U Osječko-baranjskoj županiji Mile Horvat sa svojom listom osvaja tri mjesta u županijskoj skupštini, te četiri u Belom Manastiru. U Erdutu i Šodolovcima Jovo Vuković i Pero Klicković brane svoje načelničke pozicije, a novog načelnika SDSS je dobio i u Dardi. Kandidacijske liste za općinska vijeća uspjeh su polučile u još pet općina gdje je kombinirano osvojeno 11 mjesta.

Na lokalnim izborima 2009. kopni snaga SDSS-a u Karlovačkoj županiji. U Karlovcu, Slunju i Ogulinu dobivaju samo jednog gradskog vijećnika. Općina Krnjak ostaje utvrda jer Rade Kosanović osvaja načelnički mandat, a u Plaškom i Vojniću osvajaju četiri, odnosno tri mandata u vijećima. U Sisačko-moslavačkoj županiji formira se koalicija sa Socijaldemokratskom partijom Hrvatske koja je iznjedrila županice u novom mandatu. Suradnja je nastavljena i u Petrinji i Sisku, u kojem također SDSS postaje dio vladajuće garniture. Načelnička mjesta osvojena su u općinama

Dvor i Gvozd, dok u Topuskom i Majuru SDSS osvaja tri, odnosno jedan mandat. SNS, na primjer, u ovoj županiji sudjeluje u izbornoj utrci u Glini te za županijsku skupštinu (pet mandata). U Vukovarsko-srijemskoj županiji javljaju se nove srpske opcije na ovim izborima. Riječ je o Novoj srpskoj stranci te Partiji podunavskih Srba. SDSS na županijskom nivou ulazi u koaliciju s Hrvatskom demokratskom zajednicom, a u borbi za skupštinu osvaja tri mandata. Sve tri opcije sučelile su se na izborima za gradonačelnika Vukovara. Najbolji rezultat ostvaruje Vojislav Stanimirović (SDSS) koji nastavlja s koalicijom započetom na županijskom nivou. Direktna sučeljavanja ove tri srpske političke opcije vidjeli smo i u općinama Borovo, Markušica, Negoslavci i Trpinja. U svima njima pobjedu su odnijeli SDSS-ovi kandidati. Jedno općinsko mjesto osvojeno je i u Starim Jankovcima. U Šibensko-kninskoj županiji također se javljaju nove srpske snage u vidu Demokratske partije Srba. Oni su se suprotstavili kandidatima SDSS-a u općinama Biskupije i Kistanje, ali bezuspješno budući da su načelnici izabrani upravo iz redova rivala. SDSS je još prisutan i općinskom vijeću Ervenika te u gradskim vijećima Knina, Skradina i Drniša. U Ličko-senjskoj županiji pak kopni snaga SNS-a. Slijedom toga, SDSS se ispoljava kao najjača opcija tog područja. Najveći uspjeh ostvaren je u općini Vrhovine gdje su dobili svog načelnika dok u ostalim jedinicama bilježe skupni uspjeh od 26 županijskih i općinskih vijećnika. U susjednoj Primorsko-goranskoj županiji SDSS ulazi u koaliciju s Ljevicom hrvatske. Zajednički su nastupili u Rijeci, ali i u županiji, ipak, rezultat je izostao, baš kao i u Vrbovskom. Virovitičko-podravski županija postaje poprištem koalicije SDSS-a i SDP-a te niza drugih stranaka. Taj poprilično širok savez zajednički izlazi na županijske izbore (11 vijećnika) te za vijeće grada Orahovice (tri vijećnika). U Lipiku, Pakracu i Brestovcu SDSS ulazi samostalno u borbu za vijećnička mjesta, ali samo u potonjem ostaje bez rezultata. Daruvar i Đulovac su jedina mjesta u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji gdje je SDSS imao svoje vijećnike i to po jednog u svakome. U Zadarskoj županiji, osim SDSS-a, na izborima aktivno participira i Demokratska partija Srba. Ove dvije manjinske stanke sudjeluju na izborima u Benkovcu i Obrovcu gdje ostvaruju poprilično izjednačen rezultat; po tri vijećnika sa svake strane. SDSS pak brani „manjinski“ primat i u ovoj županiji s još jednim načelničkim mandatom u Gračacu te vijećnicima u još dvije općine. U Osječko-baranjskoj županiji izborna slika u velikoj je mjeri slična onoj na prošlim izborima. Rezultat je još i bolji po SDSS jer je osvojeno još jedno načelničko mjesto u odnosu na prethodne izbore, dok u još četiri općine SDSS sudjeluje s ukupno pet vijećnika.

Od 2013. na snazi su i nove odredbe Zakona o lokalnim izborima. U županijama i općinama sa srpskim stanovništvom birani su zamjenici župana i (grado)načelnika iz redova srpske nacionalne manjine. Dakako, udio srpskog stanovništva na tim područjima morao je iznositi najmanje trećinu ukupnog stanovništva. Sukladno tome, Srbi su se borili za poziciju zamjenika karlovačkog župana, zamjenika ogulinskog gradonačelnika te zamjenika načelnika općine Plaški. Na sve tri pozicije izabrani su članovi SDSS-a. U općini Krnjak, Dejan Mihajlović je postao načelnik (SDSS), dok je u Vojniću stranka ušla u općinsko vijeće. U Sisačko-moslavačkoj županiji zamjenik župana postao je Boro Rkman, također kadar SDSS-a, a istu stranačku iskaznicu imao je i Đuro Stojić, zamjenik glinskog gradonačelnika. Gvozd i Dvor ostale su općinske utvrde SDSS-a, dok se u Majuru također birao zamjenik iz redova srpske manjine i to je mjesto također pripalo SDSS-u. U Vukovarko-srijemskoj županiji, dvije najvažnije manjinske funkcije, one dožupana i dogradonačelnika Vukovara, otišle su u ruke SDSS-ovaca, Đorđa Ćurčića i Srđana Milakovića. U tri općine SDSS je dao načelnika (Borovo, Markušica i Negoslavci), a u Starim Jankovcima i zamjenika načelnika. Srpski predstavnici utrkivali su se za mjesta u šest općina, a osim SDSS-a, u njoj su sudjelovali kandidati Nove srpske stranke i Srpske narodne stranke koji su ušli u vijeća u tri navedene općine. U Šibensko-kninskoj županiji, dožupanom i zamjenikom gradonačelnika Skradina i Knina također su postali kandidati SDSS-a, dok su u Drnišu ušli u gradsko vijeće. Tri općine dobile su SDSS-ove načelnike, a osim njih, niti jedna druga srpska opcija nije sudjelovala na izborima. U Ličko-senjskoj županiji su se također kandidirali predstavnici SDSS-a za predviđena manjinska mjesta. Nikola Lalić tako postaje dožupan; Donji Lapac i Vrhovine dobivaju načelnika, a Plitvička jezera zamjenika načelnika iz SDSS-a. Identičan scenarij, po pitanju zamjenika župana, viđen je i u Primorsko-goranskoj, Virovitičko-podravskoj te Osječko-baranjskoj županiji gdje su SDSS-ovi kandidati izabrani na pozicije. Gradovi Vrbovsko i Daruvar dobivaju gradonačelnike iz redova koalicije SDP-a i niza stranaka među kojima je i SDSS. U Požeško-slavonskoj pak uočavamo međusobno natjecanje, ali i koaliranje između srpskih stranaka. U borbi za zamjenika župana, na županijskoj razini, Demokratski savez Srba pobjeđuje SDSS, dok su se u Pakracu dvije stranke borile za mjesto zamjenika načelnika, ali su u vijećničku utrku išle sa zajedničkom listom. U Lipiku se odvila ista priča, zajednička lista osvojila je nešto manje od pet posto glasova. Izborni rezultati u općinama Osječko-baranjske županije najveća su konstanta SDSS-a uz četiri načelnika, jednog zamjenika i više od 10 općinskih vijećnika u još tri općine.

Pogledamo li pak parlamentarne izbore, vidjet ćemo kako se od 2003. u 12. izbornoj jedinici, u kvoti srpske nacionalne manjine, uvijek biraju predstavnici SDSS-a. Na izborima 2003. i 2007. to su bili Milorad Pupovac, Vojislav Stanimirović i Ratko Gajica dok 2011. na Gajičino mjesto dolazi Jovo Vuković, također član SDSS-a. Zatim su 2015. i 2016. održani redovni i izvanredni parlamentarni izbori u Hrvatskoj, ali se na njima nije pojavio nikakav presedan po pitanju odabira srpskih zastupnika u Hrvatski sabor. Tako su se 2015. Miloradu Pupovcu pridružili Mile Horvat i Mirko Rašković, a 2016. umjesto Raškovića je izabran Boris Milošević. Na posljednjim izborima 2020. izabrani su Milorad Pupovac, Dragana Jeckov i Boris Milošević, koji je ujedno postao i potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske. Valja napomenuti kako je SDSS po prvi puta sudjelovao i na izborima za EU parlament, a predstavljao ga je Dejan Jović koji nije uspio otići u Bruxelles.

Svi navedeni podaci i rezultati izbora govore o tome kako je SDSS uistinu dominantan faktor srpske političke scene u Hrvatskoj. Izuzev izbora u devedesetima, kada je SNS dominirao Ličko-senjskom županijom, u narednom periodu SDSS je u svim područjima s brojnim srpskim stanovništvom u Karlovačkoj, Šibensko-kninskoj, Vukovarsko-srijemskoj, ali i ostalim spomenutim županijama redovno ostvarivao pozitivan rezultat i bez većih problema odnosio izborne pobjede u onim jedinicama, mahom općinskim, u kojima su imali svoje kandidate. Posebice su zanimljiva direktna sučeljavanja s ostalim srpskim strankama, uglavnom u Vukovaru i okolici Knina, gdje je uspješno obranjen primat SDSS-a. Sagledavajući pak sliku s parlamentarnih izbora, svi srpski zastupnici u Hrvatskom saboru, dolazili su iz redova SDSS-a, izuzev 2000. godine. Jednako tako, jedina su manjinska stranka koja je imala kandidata na europskim parlamentarnim izborima. Sukladno tome, možemo zaključiti kako Samostalna demokratska srpska stranka uistinu zauzima monopolističku poziciju nad stranačkim predstavništvom Srba u Hrvatskoj.

Tablica 1: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Karlovačkoj županiji od 2001. do 2021. godine

Godina	SDSS						SNS						DSS					
	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21
Županijska skupština		2	2	ž	ž	ž												
G.V. Karlovac																		
G.V. Ogulin		1	1	1(g)	g												1	g
G.V. Slunj		1																
O.V. Krnjak	3	7(n)	7(n)	3(n)	7(n)	4(n)												1
O.V. Vojnić	2	2	3	1	2	1	1										1	1
O.V. Plaški		7(n)	4	2(z)	2(z)	2(z)											5*	2*
O. V. Lasinja	1																	
O.V. Sabrosko				2(z)	2(z)	1(z)											1	

Napomena: G.V./O.V. = gradsko vijeće/općinsko vijeće

numeričke oznake = broj mandata u vijeću

(n) = načelnički/gradonačelnički mandat

(z) = zamjenik načelnika

(ž) = zamjenik župana

(g) = zamjenik gradonačelnika

*DSS na izbore izlazi u koaliciji sa SDP-om čijeg načelničkog kandidata podržava nakon izbora

Tablica 2: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Osječko-baranjskoj županiji od 2001. do 2021. godine

Godina	SDSS						DSS					
	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21
Županijska skupština	3	3		ž	ž	ž						
G.V. Beli Manastir	4	4	2	2	2	1(g)						
O.V. Darda	4	4(n)	3	2(z)	1(z)	1						1
O.V. Erdut	11(n)	8(n)	8(n)	9(n)	10(n)	10(n)						
O.V. Jagodnjak	9(n)	4	2(n)	3(n)*	6(n)	7(n)						
O.V. Kneževi vinogradi	2	2	1	2(z)	3(z)	2(z)						
O.V. Popovac	2	3	2	1	1(z)	2(z)						
O.V. Šodolovci	11(n)	8(n)	5	7(n)	7(n)	7(n)						
O.V. Viljevo		1	1	z	1(z)	1						
O.V. Magadenovac		1	1									

Napomena: G.V./O.V. = gradsko vijeće/općinsko vijeće

numeričke oznake = broj mandata u vijeću

(n) = načelnički/gradonačelnički mandat

(z) = zamjenik načelnika

(ž) = zamjenik župana

(g) = zamjenik gradonačelnika

Na lokalnim izborima 2001. u Osječko-baranjskoj županiji sudjelovala je i Srpska demokratska baranjska stranka (SDBS). Parirala je SDSS-u na izborima u Belom Manastiru, ali njihova lista nije osvojila niti jedan mandat u gradskom vijeću.

*SDSS na izbore izlazi u koaliciji s HNS-om čijeg načelničkog kandidata podržava nakon izbora.

Tablica 3: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Šibensko-kninskoj županiji od 2001. do 2021. godine

Godina	SDSS						SNS						DPS					
	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21
Županijska skupština	4	6	4	3(ž)	3(ž)	2(ž)									4			
G.V. Knin	3	8	4	4(g)	1(g)	2(g)	3								1			
G.V. Skradin	1	1	1	1(g)	1(g)	2(g)												
G.V. Drniš			1															
O.V. Ervenik	5	7(n)	5	8(n)	10(n)	9(n)	3											
O.V. Kistanje	3	7(n)	5(n)	10(n)	9(n)	7(n)									1			
O.V. Civljane		4	6(n)*												3			
O. V. Biskupija	9(n)	14(n)	9(n)	10(n)	8(n)	10(n)	2											

Napomena: G.V./O.V. = gradsko vijeće/općinsko vijeće

numeričke oznake = broj mandata u vijeću

(n) = načelnički/gradonačelnički mandat

(z) = zamjenik načelnika

(ž) = zamjenik župana

(g) = zamjenik gradonačelnika

DPS (Demokratska partija Srba)

*SDSS je u općini Civljane bio dio vladajuće koalicije s HDZ-om te su podržali njihovog kandidata koji je izabran za načelnika.

Tablica 4: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Ličko-senjskoj županiji od 2001. do 2021. godine

Godina	SDSS						SNS					
	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21
Županijska skupština		3	5	2(ž)	1(ž)	1(ž)	5	3				
G.V. Otočac												
O.V. Donji Lapac		2	5	n	n	n	8(n)	6(n)				
O.V. Plitvička jezera		5	3	2(z)	2(z)	1(z)	2		3			
O.V. Udbina		5(n)	5	5(n)*	4(n)*	5	6(n)					
O.V. Vrhovine	3	4(n)	8(n)	7(g)	9(n)	9(n)		3				

Napomena: G.V./O.V. = gradsko vijeće/općinsko vijeće

numeričke oznake = broj mandata u vijeću

(n) = načelnički/gradonačelnički mandat

(z) = zamjenik načelnika

(ž) = zamjenik župana

(g) = zamjenik gradonačelnika

*SDSS je u općini Udbina bio dio vladajuće koalicije s HDZ-om 2013. i 2017. te su podržali njihovog kandidata za načelnika.

Tablica 5: Rezultati srpskih stranaka na županijskim, gradskim i općinskim izborima u Vukovarsko-srijemskoj županiji od 2001. do 2021. godine

Godina	SDSS						SNS						PPS						NSS						DSS					
	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21	'01	'05	'09	'13	'17	'21
Županijska skupština	7	6	3	3(ž)	3(ž)	2																								
G.V. Ilok	1																													
G.V. Vukovar	8	8	2	3(g)	2	2(g)																								
G.V. Vinkovci		1																												
O.V. Lovas																														
O.V. Markušica	8(n)	/	10(n)	11(n)	11(n)	11(n)	2														4									
O.V. Negoslavci	8(n)	8(n)	10(n)	9(n)	9(n)	9(n)	4			2											3									
O.V. Nijemci	2			1																										
O.V. Stari Jankovci	2	2	3	2(z)	2(z)	2(z)																								
O.V. Tovarnik																														
O.V. Trpinja	12(n)	7(n)	7(n)	9(n)	5(z)	8	1								2						3									
O.V. Borovo	11	8	10(n)	10(n)	13(n)	10(n)	2			1	1*				1		1				2	5	1*							

Napomena: G.V./O.V. = gradsko vijeće/općinsko vijeće

numeričke oznake = broj mandata u vijeću

(n) = načelnički/gradonačelnički mandat

(z) = zamjenik načelnika

(ž) = zamjenik župana

(g) = zamjenik gradonačelnika

*kandidat sa zajedničke liste SNS-a i NSS-a

Tablica 6: Rezultati srpskih predstavnika na parlamentarnim izborima od 2000. do 2020. godine

GODINA IZBORA	SDSS	SNS
2000.	1	2
2003.	3	-
2007.	3	-
2011.	3	-
2015.	3	-
2016.	3	-
2020.	3	-

Napomena: podaci u tablici označuju broj zastupnika stranki u svakom sazivu Hrvatskog sabora.

5. DEMOKRATSKI SAVEZ SRBA (DSS)

U ovom dijelu pokušat ću dati odgovor na pitanje: koji su to čimbenici doveli do nastanka DSS-a? Teza glasi kako stvarni uzroci nastanka proizlaze iz osobnih neslaganja među liderima, prvenstveno po pitanju oblika predstavnštva Srba u Hrvatskoj. U sklopu istraživanja intervjuirao sam po dva visokopozicionirana člana obiju stranaka. Proveo sam polustrukturirane intervjuje koji su koncipirani oko šest glavnih. Kvalitativnom metodom uspoređivanja sadržaja usporedit ću programe stranaka ne bi li utvrdio postoje li razlike među njima i na tom polju. U obzir ću uzeti posljednje dostupne programske deklaracije na internetskim stranicama obiju stranaka.

5.1 Programska deklaracija DSS-a

DSS kao politička opcija nastaje krajem 2015./početkom 2016. Njeni osnivači su bivši članovi SDSS-a koji nakon skupštine glavnog odbora SDSS-a napuštaju stranku i formiraju novu političku opciju, Demokratski savez Srba. U ovom ću dijelu dati pregled programskih deklaracija obiju stranaka s ciljem utvrđivanja sličnosti, odnosno razlika među njima.

Programska deklaracija DSS-a izdana je 27. lipnja 2016. godine. U njoj su istaknuti glavni politički ciljevi koji bi se mogli klasificirati u tri podskupine. Prvu od njih čini institucionalno djelovanje u vidu promjene, revizije ili izmjene pojedinih zakonskih akata. DSS se izričito zalaže za jačanje institucije Zajedničkog vijeća općina (ZVO) čiji legitimitet proizlazi iz Erdutskog sporazuma. Financijskim i kadrovskim jačanjem ove institucije doprinijelo bi se gospodarskom razvitku Srba

u Hrvatskoj te bi se inzistiralo na stipendiranju učenika i studenata iz fondova ZVO čime bi se ojačao i kulturni identitet. DSS inzistira na reviziji Zakona i Uredbe o koinvalidizaciji i zahtijeva vraćanje oduzete imovine svim Srbima u Hrvatskoj koji su bez nje ostali od 1991. do 1997. Jedna od ključnih stavki je provedba članka 22. Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama i to prema modelu da se Srbi obavezno zapošljavaju u državnim institucijama ako se pozovu na svoje pravo proizašlo iz tog članka. Važan preduvjet je da ispunjavaju uvjete za ostvarenje tog prava.

Druga kategorija programske deklaracije mogla bi se definirati kao ona o ekonomskim mjerama. Ekonomski opstanak i napredak Srba ovisi o suradnji Hrvatske, Srbije, ali i međunarodne zajednice, posebice Europske unije budući da golemi potencijal leži u fondovima EU za revitalizaciju onih područja Hrvatske koje nastanjuju Srbi. Nužan preduvjet bilo kakvom ekonomskom razvoju predstavlja i žučnije zalaganje za pravednije uređivanje lista za stambeno zbrinjavanje Srba povratnika koji ne smiju biti diskriminirani po tom pitanju.

Treća kategorija tiče se egzistencijalnih tema s posebnim naglaskom na očuvanju kulturnog identiteta. DSS se snažno zalaže za Strategiju razvoja Srba u Hrvatskoj kao ključnog dokumenta na kojem će se temeljiti daljnji opstanak i razvoj srpskog naroda. Strategija će biti utemeljena na poštivanju članka 23. Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama, pravednijem načinu financiranja srpskih institucija (naglašava se slijevanje novca u Srpsko narodno vijeće nauštrb svih ostalih civilnih srpskih organizacija), osnaživanju Vijeća srpske nacionalne manjine na način da im se da veto na ona pitanja koja se tiču manjinske zajednice na lokalnom nivou te uključivanju svih srpskih institucija u razvoj Strategije. Najveći naglasak stavljen je na očuvanje kulturnog identiteta Srba. Ta stavka naznačena je kao ključna za opstanak Srba kao nacionalne manjine u Hrvatskoj. Očuvanje kulturnog identiteta treba se provoditi u obrazovnim institucijama, predškolskim i osnovnoškolskim. Treba inzistirati na registraciji srpskih škola i razreda u onim školama u kojima je to moguće. Općenito, jezik i ćirilčno pismo predstavljaju ključan alat u svemu navedenom. Potrebno je zaustaviti proces asimilacije koji i dalje traje, prema odrednicama DSS-a. U tome će pomoći razvoj novog kurikulumu za nastavu na srpskom jeziku, ali i razvoj svijesti o tome kako je srpska kulturna baština neizostavni dio hrvatske povijesti pa, sukladno tome, treba potencirati razvoj svijesti o prisustvu srpske nacionalne manjine među nemanjinskim stanovništvom na područjima koja nastanjuju Srbi.

5.2. Programska deklaracija SDSS-a

U programskim smjernicama SDSS-a za razdoblje od 2017. do 2021. istaknuto je sedam glavnih točaka. Prva od njih pretpostavlja SDSS kao jednog od subjekata borbe protiv diskriminacije i netolerancije. Ta borba podrazumijeva sprječavanje revitalizacije nacionalističkih, pa čak i fašističkih ideja i djelovanja. SDSS je stranka u čiji je identitet duboko utkan antifašizam te upravo ta odrednica predstavlja jedno od njenih glavnih obilježja. Antifašizam je trajno opredijeljene SDSS-a. Druga točka programa protkana je snažnom socijalnom osjetljivošću. SDSS je stranka koja se bori za prava radnika, njihova prava tijekom radnog odnosa, ali i za uživanje plodova rada nakon radno aktivnog razdoblja. SDSS je, kao manjinska stranka, osjetljiv spram svakog oblika zapostavljanja, podpredstavljenosti i isključivanja, a kao najranjiviju skupinu po tom pitanju vidi žene. Rješenje nalaze u osvježenju vlastitih kadrova, znatnijem uključivanju žena, ali i mladih u politički život stranke s naglaskom na njihovo stručno usavršavanje i maksimalnu etičnost. Četvrta točka predstavlja direktno zalaganje za poštivanje odredbi Erdutskog sporazuma, Sporazuma o suradnji s Haškim tribunalom, Pisma o namjeri Vlade RH i pristupnih ugovora Hrvatske i Europske unije. Sukladno tome, SDSS zahtijeva povratak srpskih izbjeglica u Hrvatsku, rješavanje problema oduzetih imovina u razdoblju 1991.-1997. godine, kažnjavanje ratnih zločina počinjenih nad Srbima, status civilnih ratnih žrtvi i za pripadnike srpske nacionalnosti te dosljednu provedbu Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama. U petoj točki zastupljena je ideja regionalizma. Ona je usmjerena na asimetričnu regionalnu (ne)razvijenost Hrvatske s posebnim naglaskom na ekonomsku i demografsku inferiornost područja Like, Korduna, Banije, Zapadne Slavonije i kninskog zaleđa, krajeva u kojima Srbi tradicionalno obitavaju. Stoga će se inzistirati na nadopuni Strategije regionalnog razvoja i Zakona o regionalnom razvoju kao i na iziskivanju dodatnih sredstava u proračunu Republike Hrvatske za programe ekonomske i infrastrukturne revitalizacije ranije navedenih krajeva. Nužno je i osigurati širu participaciju Srba u javnim poduzećima i ustanovama u onim oblastima koje su od vitalnog interesa za srpski narod u Hrvatskoj. Peta točka programa naglašava razvoj multikulturnog duha u Hrvatskoj koji podrazumijeva razvoj svijesti o prisustvu Srba u Hrvatskoj. Jednako tako, ova točka podrazumijeva i zalaganje za neisključivanje Srba iz njihovog povijesnog, znanstvenog, književnog i ostalog doprinosa hrvatskoj baštini. U sklopu ove točke, SDSS se zalaže i za jačanje tolerancije i mira, a uporabu ćirilice, kao srpskog pisma i jedne od temeljnih identitetskih odrednica Srba, smatra vidom jačanja tolerancije među narodima. Ključno je i stvoriti znanstveni centar za razvoj obrazovne i medijske kulture u

sinergijskom djelovanju svih istaknutih srpskih institucija u Hrvatskoj. Nastavno na kulturno očuvanje identiteta, SDSS drži kako procesi asimilacije u Hrvatskoj i dalje traju te da u suradnji sa kulturnim institucijama, ali i Srpskom pravoslavnom crkvom, treba doprinijeti sprječavanju takvih trendova. Zaustavljanju tog procesa pridonijet će i provedba obrazovanja na srpskom jeziku i pismu u vrtićima i školama, kao i inzistiranje na registriranju srpskih škola kao zakonski priznatih u Hrvatskoj. Naposljetku, SDSS je izraziti zagovaratelj djelovanja Hrvatske unutar međunarodnih institucija, poput EU-a i NATO saveza. Jednako tako, sebe vidi kao jednog od ključnih igrača u održavanju dobrih međususedskih odnosa, posebice sa Srbijom i Bosnom i Hercegovinom.

Analizirajući programe stranaka može se vidjeti kako je fokus obiju stranaka usmjeren prema zaštiti i zalaganju za prava Srba u Hrvatskoj. Time ih nedvojbeno možemo svrstati u partikularističke političke stranke prema tipologiji manjinskih političkih stranaka. Vidljiva je kolizija programa po pitanju zalaganja prava za Srbe povratnike, omogućavanja povratka izbjeglica, inzistiranja na provedbi zakonskih regulativa i poštivanju Ustavnog zakona, inzistiranja na provedbi regulativa vezanih uz pravo prednosti pri zapošljavanju nacionalnih manjina u državne službe, očuvanja kulturnog identiteta kroz odgojno-obrazovni program i očuvanja ćirilice, razvoja svijesti o prisustvu Srba kao neizostavnog dijela hrvatske kulturne i povijesne baštine, inzistiranja na suradnji srpskih institucija i sl. Ključne razlike pronalazimo u liberalnim i socijalnim stavkama SDSS-ovog programa, a kojih nema u DSS-ovom. SDSS se predstavlja kao snažan zagovaratelj antifašizma, socijalne jednakosti, ali i borca za sve ranjive i podzastupljene društvene grupe, aktivan borac za prava žena, snažan zagovaratelj poštivanja radničkih prava i uživanja plodova istog tog rada. Jednako tako, jasno su naznačene i zastupljene političke preferencije spram regionalizma i aktivne participacije Hrvatske u međunarodnim zajednicama. Sukladno tome, SDSS odstupa od klasične partikularne stranke i poprima elemente integracijske manjinske stranke, budući da su integracijske manjinske stranke one čiji je primaran cilj predstavljanje i artikulacija interesa manjinske zajednice, ali isto tako one nastoje svojim djelovanjem targetirati i birače koji nisu pripadnici te manjinske grupe. U SDSS-ovom programu jasno su naznačene programske smjernice koje se tiču kompletnog hrvatskog društva, a ne samo Srba kao manjinske skupine. Na kraju krajeva, na internetskim stranicama SDSS-a stoji kako stranka jest liberalnog i socijalnog usmjerenja, ali u okolnostima u kojima se nalazi, primarno predstavlja glas Srba pa samim time postaje manjinska politička stranka. Dakle, postoje temelji za pretpostavku o tome kako postoje određena razilaženja u vidu načina zastupanja interesa Srba među trenutno najvećim

srpskim strankama u Hrvatskoj, barem po pitanju dijela programskih odrednica. No, jesu li ovakva odstupanja dovoljan razlog za to da dio članstva napusti stranku i formira novu političku opciju? Čine li ona nepremostivu prepreku među srpskim stranačkim liderima? Dodatne odgovore pokušat ću pronaći kroz intervjuje sa članovima obiju stranaka.

5.3. Intervjui – stajališta članova stranaka

U sklopu rada obavio sam intervjuje s četvoricom članova obiju stranaka. Dvojica pripadaju stranačkom vrhu SDSS-a i DSS-a, dok druga dvojica obnašaju funkcije načelnika i zamjenika načelnika u svojim općinama. Svakom od njih postavljeno je šest pitanja. U nastavku ovog dijela najprije ću sumirati odgovore SDSS-ovih članova, a potom DSS-ovih. Sugovornicima su postavljena sljedeća pitanja: 1. Biste li položaj Srba u Hrvatskoj, kao manjinske zajednice, ocijenili generalno pozitivnim ili negativnim? 2. Jesu li interesi Srba dobro i jasno zastupljeni, tj. je li provedba institucionalnih normi zadovoljavajuća i u praksi? 3. S kojim se problemima danas suočava srpska zajednica u Hrvatskoj? 4. Kako bi ocijenili odnos vladajućih garnitura spram srpske nacionalne manjine i postoje li razlike u odnosu između posljednje SDP-ove i HDZ-ove vlade? 5. Smatrate li da je SDSS stranački monopolistom po pitanju stranačkog predstavnitva?, 6. Koji su po Vama razlozi nastanka DSS-a?

Oba člana SDSS-a na prvo pitanje daju negativan odgovor, odnosno smatraju kako je položaj Srba u Hrvatskoj više negativan nego pozitivan. Argumentacija njihovih odgovora zapravo ide u smjeru odgovora na drugo pitanje. Obojica tvrde da Hrvatska ima vrlo dobre zakonske okvire kada je riječ o pravima manjina, no problem se javlja u njihovoj primjeni. SDSS-ov načelnik tvrdi da je glavni problem zapošljavanje Srba u javnom sektoru i državnim poduzećima u kojima bi Srbi, tamo gdje ispunjavaju kriterije, trebali biti zaposleni na osnovu manjinskih prava zagarantiranih zakonom. Na taj se način, tvrdi sugovornik, produbljuje i demografska, ali i ekonomska kriza koja je ionako prisutna u njegovu kraju. Ukoliko bi više Srba bilo zaposleno u državnim tijelima ili javnim poduzećima, za očekivati je da te osobe ostanu živjeti na području općine te zasnuju obitelj i svoju egzistenciju grade u tom mjestu. Drugi sugovornik iz SDSS-a apostrofira manjkavosti provedbe zakonskih regulativa po pitanju zastupljenosti Srba u predstavničkim tijelima lokalne vlasti. Tvrdi kako Srbi ne biraju svoje predstavnike u općinska i gradska vijeća kao ni u županijske skupštine. Riječ je o tome da lokalni vijećnici iz kvote manjina, u ovom slučaju srpske, mogu biti birani i s lista neke od velikih hrvatskih stranaka. To što su izabrani zastupnici Srbi ne znači da oni

predstavljaju srpske interese. Po njemu, ako su oni na listama nacionalnih stranaka, onda oni zastupaju i njihove interese. Na taj se način izigravaju regulative određene zakonom.

Osim navedenog, sugovornici ističu još tri velika problema s kojima se srpska zajednica suočava u Hrvatskoj. SDSS-ov načelnik tvrdi da je sve veći problem medijski pritisak i stvaranje negativne slike o Srbima koja je potpirivana od strane desnih radikalnih struja što utječe na to da se mladi Srbi, koji žive u većim gradovima te tamo idu u škole i na fakultete, boje deklarirati kao Srbi ne bi li se doveli u određene neugodnosti. Potpredsjednik stranke navodi kako je pitanje neisplate mirovina iz ratnog perioda nešto na čemu SDSS inzistira. Država, po njemu, nije zauzela jasnu poziciju oko kriterija za priznanje, ali i za isplatu mirovina koje su otete Srbima u tom razdoblju. Obojica još naglašavaju i infrastrukturne probleme poput nedostatka komunalne infrastrukture u nekim srpskim mjestima, neasfaltiranih puteva do nekih kuća, ali i neobnovljenih kuća koje na taj proces čekaju od završetka rata. Uspoređujući odnos SDP-ove i HDZ-ove vlasti prema Srbima, tvrde kako su njihove politike poprilično slične. Razlika se manifestira u kadrovskim rješenjima obiju stranaka. Navode kako većina Srba doživljava SDP kao „prirodnog partnera“ njihovog naroda te da dosta Srba i glasa za tu stranku. No, i jedan i drugi smatraju kako je srpska zajednica više profitirala od suradnje s HDZ-om. Gledajući na taj odnos kroz prizmu SDSS-a, tvrde kako se sa HDZ-om puno teže pregovara, bilo na lokalnoj ili državnoj razini, ali da se dogovorene stavke mahom ispune. S druge strane, pregovori sa SDP-om puno lakše teku, ali provedba dogovorenih točaka je gotovo nikakva. Potpredsjednik još zaključuje da je SDSS kao stranka na vlasti dobila puno više financijskih sredstava za vrijeme Plenkovićeve vlade u odnosu na Milanovićevu dok načelnik kaže kako HDZ ima i bolju startnu poziciju te veći manevarski prostor u pregovorima sa Srbima. Naime, njihovi glasači im neće zamjeriti što god oni učinili budući da je njihovo biračko tijelo vrlo stabilno. Također, SDSS vidi i kao branu od prodora radikalne desnice na državnu vlast budući da bi HDZ bio prisiljen koalirati upravo s njima da nije SDSS-a.

Pretposljednje i posljednje pitanje sugovornici argumentiraju na način da odgovor jednog pitanja dodatno elaboriraju odgovorom drugog. Obojica govore kako je SDSS najveća i najdominantnija srpska stranka, ali izbjegavaju uporabu termina „monopolist“. Načelnik tvrdi kako je SDSS možda i treća ili četvrta stranka u Hrvatskoj po broju osvojenih glasova. Po njemu, povod osnutku DSS-a je skupština glavnog odbora SDSS-a održana 2015. godine. Na njoj je jedan od osnivača današnjeg DSS-a najavio istupanje iz stranke. Razlog je bio taj što navedeni član nije prihvatio

stranački dogovor vezan za kandidate na parlamentarnim izborima. Točnije, nije pristao biti eventualna zamjena Miloradu Pupovcu u Hrvatskom saboru već je htio nešto više. Prema načelnikovim tvrdnjama, dvije srpske stranke dijele gotovo isti program, a ono što ih razdvaja su upravo navedene pretenzije za ostvarenjem vlastitih interesa, kao što je slučaj DSS-ovih članova. Priznaje kako se takvi razlozi ne mogu smatrati ozbiljnim da bi se osnovala nova politička opcija i da su lideri DSS-a možda ishitreno odlučili. Na kraju krajeva, na taj način se političko tijelo Srba dodatno razdvaja, a Srba je premalo u Hrvatskoj da bi si takvo što mogli dopustiti.

Potpredsjednik SDSS-a tvrdi kako je ta stranka uvjerljivo najbolje organizirana, kadrovski i financijski. Nove srpske stranke, uključujući i DSS, nemaju takvu infrastrukturu te su samim time osuđene na odumiranje. Smatra da svatko tko želi pridonijeti poboljšanju Srba to treba učiniti kroz postojeće kanale i mehanizme budući da su oni uhodani i dobri. Ne skriva da postoje područja u kojima SDSS treba osvježenje, ali baš zato nove snage trebaju ući u stranku, raditi i poboljšati stvari. Kao i njegov kolega, naglašava da frakcioniranje biračkog tijela nije dobro ni zbog nacionalnog okvira. Ukoliko bi došlo do toga da Srbi imaju zastupnike u Hrvatskom saboru iz različitih stranaka, ne bi bili u mogućnosti oformiti klub zastupnika budući da vrlo vjerojatno ne bi mogli surađivati zajedno. Načelnik poziva na jedinstvo i smatra kako je suradnja između dvije stranke moguća, to pokazuju i neki primjeri sa lokalne razine, samo je potrebno riješiti se sitnih privatnih interesa. Ponavlja kako je okupljanje oko jedne opcije jedino ispravno jer Srbi nemaju kapaciteta za disperzijom svojih glasova. Obojica su tijekom razgovora dodatno dotaknula odnosa SDP-a i Srba. Načelnik smatra kako trenutni pad SDP-a treba iskoristiti za privlačenje Srba iz te stranke u redove SDSS-a, dok potpredsjednik tvrdi kako te stranke deklarativno jesu slične, budući da SDSS jest lijeve orijentacije, ali da bi članovi SDP-a već bili u SDSS-u da žele braniti striktno srpske interese.

DSS-ovi sugovornici smatraju kako ocjena stanja Srba u Hrvatskoj nije dobra. Obojica u svojoj argumentaciji kreću od institucionalnog okvira. Pohvaljuju ga i smatraju ga dobrim do vrlo dobrim. Jedan od njih tvrdi da bi bio odličan kad ga uopće ne bi morali spominjati. Problem predstavlja loša provedba Zakona o nacionalnim manjinama. Posebno naglašavaju pitanje zapošljavanja po nacionalnom ključu na koje Srbi u određenim jedinicama lokalne samouprave imaju pravo. DSS-ov lider smatra kako se navedenim zakonom vrlo vješto može manipulirati budući da razgovor za posao u nekoj državnoj službi podrazumijeva pismeno testiranje, ali i usmeno. Ta potonja

kategorija podložna je subjektivnoj procjeni poslodavca te upravo zbog toga Srbi znaju izvući deblji kraj pri pozivanju na svoje pravo zaposlenja. Za to pitanje drži odgovornim i SDSS kao srpskog predstavnika na državnoj razini i tvrdi da provedivost Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama ovisi o sposobnosti SDSS-a u političkoj trgovini. Lokalni dužnosnik također smatra da se zakoni loše provode. Po njegovim riječima u njegovoj općini se „srpski zaposlenici državnih službi mogu izbrojati na prste“. Neprovođenjem zakona Srbe se sputava i u formiranju obitelji na ruralnim područjima budući da su prisiljeni svoju sreću tražiti drugdje, uglavnom u inozemstvu.

Uz zakonodavni, najveći problem Srba je onaj egzistencijalni. Srba je sve manje, uglavnom žive u pustim krajevima, a cestovna povezanost tih krajeva je loša. Neka kućanstva su i dalje bez električne energije i vode. Lokalni dužnosnik navodi i demografske probleme. Prošle godine je u njegovoj općini šest puta više Srba umrlo nego što se rodilo. Takve trendove smatra pogubnim. S druge strane, njegov stranački kolega smatra kako je egzistencija Srba usko povezana i s očuvanjem kulturnog identiteta. Štoviše, za njega to predstavlja osnovu svega. Tvrdi da Srbi moraju inzistirati, a DSS to posebno naglašava, na kulturnom očuvanju srpske baštine, prvenstveno ćirilice kao pisma u Hrvatskoj. Tvrdi da je problem to što se ćirilica identificira u Hrvatskoj kao „okupatorsko i neprijateljsko pismo“ što je paradoksalno jer je ona i sastavni dio hrvatske povijesti. Ona bi zapravo trebala biti faktor zblizavanja dva naroda i zbog toga je ključno da ona postane dijelom školskog kurikulumu, čak i redovne nastave, ne samo one na srpskom jeziku. U tom inzistiranju na očuvanju kulturnog identiteta, posebice ćirilice, treba zauzeti čvršći gard, biti jasan oko toga i ne sakrivati se. Stajalište DSS-a je takvo da će Srbi osvještavanjem vlastitog identiteta olakšati percepciju drugih prema njima samima. Zamjenik načelnika navodi da je u sklopu zaštite identiteta ključno zaustaviti proces asimilacije.

Što se tiče odnosa SDP-a i HDZ-a te njihovih vlasti prema Srbima, oba sugovornika tvrde da nema pretjerano velikih razlika. Na lokalnoj razini, lokalni dužnosnik tvrdi da u njegovoj sredini niti jedna opcija nije pogodna za suradnju. SDP predstavljaju uglavnom Srbi nezainteresirani za rješavanje lokalnih problema, dok HDZ suradnju sa Srbima doživljava neprihvatljivom. Navodi i da takvom stanju pridonosi nikad jača nacionalna polarizacija u njegovom mjestu uzrokovana objavom fotografije iz prošlosti jednog od njegovih vijećnika na kojoj stoji uz zastavu Krajine. Drugi sugovornik razdvaja dvije razine, lokalnu i državnu. Tvrdi da se na državnoj razini obje stranke obraćaju Srbima po potrebi i kad je njima zgodno. HDZ je u toj igri nešto perfidniji, a na

ruku im ide i umjereni Plenković koji je poprilično stišao nacionalističko krilo stranke. Bez obzira na to, i dalje postoji osjećaj netrpeljivosti prema Srbima. Navodi kako SDP u teoriji predstavlja liberalniju opciju, Srbima prihvatljiviju, a to se vidi i iz članstva Srba u toj stranci. Problem sa SDP-om je taj što i dalje djeluje po maksimi bivšeg premijera Milanovića koji je rekao da su Srbi najjeftiniji glasači SDP-a. HDZ, s druge strane, treba pritiskati ukoliko se želi nešto ostvariti i u tome se nerijetko uspije. Po njemu, HDZ-ova politika prema manjinama se može nazvati politikom popuštanja. Na lokalnoj razini, pak, nema razlika. Tvrdi da u njegovoj lokalnoj jedinici nikako ne može naći zajednički jezik sa SDP-ovim liderima dok u nekim drugim mjestima DSS surađuje sa SDP-om. Srbi u Hrvatskoj jesu ljevičari, ali i čuvari konzervativnih vrijednosti poput svog pisma i jezika.

Obojica nedvojbeno tvrde da je SDSS srpski stranački monopolist i da takvo što nije dobro. Slažu se da SDSS predstavljaju tvrdolinijaši, stare garde otporne na bilo kakve promjene. Lokalni dužnosnik konkretno tvrdi da su uzroci nastanka lokalnog ogranka DSS-a političke trgovine SDSS-ovaca. Naime, jedan od pomoćnika ministra poljoprivrede, koji je SDSS-ovac, je izvodio muljaže s lokalnim čelnikom SDSS-a čime su mnogi njihovi sugrađani, mahom srpske nacionalnosti, ostali zakinuti za državne poticaje. Ako se zna da se dobar dio srpskog stanovništva bavi poljoprivredom, na taj način je duboko ugrožena njihova egzistencija, tvrdi on. Ipak, kažu da se promjene naziru budući da je u samom SDSS-u došlo do pobune dijela članstva koje se također odupire takvom modelu djelovanja. Upravo zbog toga su na posljednjim lokalnim izborima i stupili u zajedničku koaliciju kako bi se, prvenstveno, oduprli dominaciji HDZ-a na tom području.

S druge strane, jedan od lidera DSS-a navodi kako je SDSS suviše zatvorena stranka. Premda tvrdi kako Srbi nemaju energije ni kapaciteta za razvoj višestranačja na državnoj razini, ključno je da postoji neki vid opozicije SDSS-u. Probleme vidi u inerciji, zadovoljavanjem postojećim stanjem i manjku volje za većim napretkom po pitanju problema Srba. Navodi primjer ranije spomenute ćirilice i mlakog garda SDSS-a u tom odnosu s HDZ-om. Nadalje, SDSS je, po njemu, stranka lišena pluralizma i demokracije. Budući da je i sam ponikao u SDSS-u, ima iskustva iz prve ruke. Kaže kako se na odoborima nikad nije dovoljno raspravljalo o pojedinim odlukama. Drži kako se u SDSS-u određeni stav proizvede i njega se ne preispituje unutar same stranke. Ono što vodstvo odluči praktično postaje dogma. Navodi primjer pristupnih pregovora Hrvatske sa Europskom unijom unutar kojih je jedno od spornih pitanja bilo i pitanje nacionalnih manjina, odnosno članak

22. Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama. Vrh SDSS-a je podržao takve regulative bez da je unutar stranke došlo do bilo kakve rasprave, razmjene mišljenja i slično. Zbog toga je ideja DSS-a upravo ta da Srbi koji misle drugačije, koji imaju neke svoje ideje i vizije bez opterećenja mogu pristupiti politici i tim kanalom doći do mjesta na kojima mogu donositi odluke. Jednako tako, Srbi u Hrvatskoj nisu ni na koji način profitirali od ulaska Hrvatske u Europsku uniju niti se njihov status promijenio. Sam vrh SDSS-a se ponaša pomalo i aristokratski; navodi banalan primjer članarina koje su se plaćale još dok je on bio član te stranke. Tvrdi da tadašnji saborski zastupnici kao ni potpredsjednici i predsjedništvo nikada to nisu činili, dok oni, kao lokalni dužnosnici, jesu. Smatra da vodstvo SDSS-a, prvenstveno Milorad Pupovac, nije adekvatno predstavništvo Srba u Hrvatskoj. Pupovac kao lider stranke se nastoji profilirati kao političar ljevice koji će se baviti općim problemima u Hrvatskoj, a ne samo srpskim. Ne može ga se, stoga, smatrati kvalitetnim predstavnikom Srba u Hrvatskoj. SDSS i DSS ne trebaju biti čuvari lijevog političkog prostora u Hrvatskoj već se trebaju zalagati za prava i interese Srba.

Analizom odgovora iz intervjua možemo uočiti kako na četiri od šest postavljenih pitanja sugovornici daju slične, gotovo identične odgovore. Svi smatraju kako je položaj Srba u Hrvatskoj u globalu loš. Zakonske regulative o nacionalnim manjinama smatraju dobrima u teoriji, ali lošima u praksi, posebice po pitanju zapošljavanja Srba u državnim poduzećima. Ističu i slične probleme srpske zajednice, mahom one egzistencijalne. Razliku pronalazimo u snažnom DSS-ovom naglasku na očuvanju kulturnog identiteta i zauzimanju čvrstog stajališta po tom pitanju. Slični su im i pogledi po pitanju odnosa SDP-ove i HDZ-ove vlasti prema Srbima. Premda je percepcija Srba o SDP-u kao prirodnom političkom partneru prisutna, trojica od četvorice sugovornika ističu da je HDZ ipak učinio više za Srbe. Složni su i u konstataciji o monopoliziranju položaja stranačkog vodstva SDSS-a. Članovi SDSS-a smatraju kako je jedna politička opcija i okupljanje oko nje jedini ispravni put za institucionalno djelovanje Srba. S druge strane DSS-ovi članovi upravo to drže problematičnim. Nedostatak dijaloga, pluralizma, iskazivanja drugačijeg mišljenja, preispitivanja odluka, okupiranja lijevog političkog prostora u Hrvatskoj kao i anemičnost u provedbi zakona i očuvanja temeljnih vrijednosti poput ćirilice za DSS-ove članove predstavljaju nepremostiv jaz koji dijeli te dvije stranke.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanjem provedenim u diplomskom radu nastojao sam analizirati uzroke nastanka DSS-a kao nove političke opcije sa srpskim predznakom. Prvi dio istraživanja, posvećen SDSS-u i njegovim izbornim rezultatima, potvrdio je tezu o SDSS-u kao stranačkom monopolistu srpske nacionalne manjine. U svakoj od osam analiziranih županija SDSS ima više načelnika, zamjenika načelnika, zamjenika župana, općinskih i županijskih vijećnika. Drugi dio istraživanja djelomično je potvrdio tezu o tome kako su uzroci nastanka DSS-a nezadovoljstvo oblikom i načinom predstavnštva Srba u Hrvatskoj. Analiza programskih smjernica pokazala je značajno preklapanje između dviju stranaka, ali i određene razlike zbog kojih je problematično svrstati obje stranke pod kategoriju partikularističkih stranaka. Vidjeli smo da se SDSS u dijelu svog programa zalaže za niz socijalnih i liberalnih vrijednost kojima potencijalno nastoji prigrliti i neke nesrpske birače čime poprima konture integracijske manjinske stranke. Posebno je to vidljivo nakon parlamentarnih izbora iz 2016. godine budući da tada dolazi do snažnog pada SDP-a, stranke koju dio članova smatra prirodnim partnerom, čime njihovi članovi postaju potencijalno biračko tijelo SDSS-a, neovisno o nacionalnoj pripadnosti. Ipak, potpuna ekskluzivnost članstva i samo nazivlje koje izražava pripadnost srpskom narodu ne može SDSS svrstati u čistu integracijsku stranku. Zbog toga se niti argument o programskim razlikama ne može uzeti kao potpuno valjan u pogledu uzroka nastanka DSS-a. Intervjui sa članovima stranke daju širu sliku stanja stvari u kojima se pojavljuju dodatni čimbenici i ideološki stavovi koji se ne daju iščitati iz programa stranaka. No, i tu pronalazimo slične, gotovo identične odgovore na postavljena pitanja što govori i o preklapanju ideoloških stavova dviju stranaka. Razlike se, očekivano, očituju u posljednja dva pitanja. SDSS-ovi članovi smatraju da je okupljanje oko jedne opcije ključ u borbi za prava Srba te smatraju kako je SDSS upravo ta opcija kao najveća, najorganiziranija i najmoćnija stranka. Pokušaje formiranja novih srpskih opcija smatraju nezadovoljstvom bivših članova po pitanju neostvarenih osobnih interesa. Razgovor s čelnicima DSS-a otkriva kako su temeljni uzroci nastanka njihove stranke manjak demokratske kulture, dijaloga, spremnosti na kritiku, zatvorenost, ali i ideološka nedosljednost SDSS-a. Sukladno tome, možemo zaključiti kako se druga teza o suprotstavljenim stajalištima vodstava stranaka oko oblika i načina predstavnštva također pokazala točnom. Potvrda te teze daje nam i konačan odgovor na postavljeno istraživačko pitanje. Između SDSS-a i DSS-a ne postoje značajne programske razlike. One proizlaze iz drugačijih vizija o obliku i načinu

predstavništva interesa srpske nacionalne manjine kao i iz drugačijih pogleda na unutrašnje uređenje političke stranke kao alata djelovanja.

LITERATURA

Alionescu, Ciprian-Calin (2004) Parliamentary Representation of Minorities in Romania.

Southeast European Politics 5(1): 60-75.

Baričević, Vedrana i Koska, Viktor (2017) *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

DeBardeleben, Joan i Nedelcu, Haryy (2016) Conceptualizing Party Representation of Ethnic Minorities in Central and Eastern Europe: A Typology of Ethnic Minority Parties. *East European Politics and Societies and Culture* 30(2): 381-403.

Hajdinjak, Marko (2008) Thou Shall Not Take the Names Ethnic or Minority, And I Will Bless Thee: Political Participation of Minorities in Bulgaria. U: Bieber, Florian (ur) *Political Parties and Minority Participation* (str. 87-127). Skopje: Friedrich Ebert Stiftung – Office Macedonia.

Jakešević, Ružica i dr. (2015) Oblici političkog predstavništva nacionalnih manjina u Hrvatskoj – problemi funkcionalnosti vijeća i predstavnika. *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike* 5(3): 9-36.

Knežević, Domagoj (2011) Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvog višestranačkog Sabora. *Časopis za suvremenu povijest* 43(1): 7-24.

Koev, Dan (2019) Why ethnic parties? A new theory of ethnic minority political strategy in Europe. *Nations and nationalism* 25(1): 1-69.

Krasteva, Anna i Todorov, Antony (2011) Ethnic minorities and political representation: The case of Bulgaria. *Southeastern Europe* 35(1): 8-38.

Lipset, S. i Rokkan, S. (1967) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

Maticescu, Marius Lupsa i Totoreanu, Anda (2017) Political Representation of Ethnic Minorities and Socio-Demographic Groups in the Romanian Parliament. U: Vidau, Zara i Zorčić, Sabina (ur) *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* (str. 119-135). Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.

Mesić, Milan (2003) Europski standardi manjinske zaštite i položaj manjina u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju* 34(3-4): 161-177.

Mesić, Milan (2013) Pojam nacionalnih manjina i njihovo političko predstavništvo: slučaj Hrvatske. *Politička misao* 50(4): 107-131.

Perunović, Sreća (1989) Etnicitet, nacije i nacionalne manjine u suvremenosti. *Migracije i etničke teme* 5(2-3): 199-212.

Tatalović, Siniša (2000) Europski modeli ostvarivanja prava nacionalnih manjina. *Politička misao* 37(2): 79-84.

Tatalović, Siniša (2001) Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. *Politička misao* 38(3): 95-105.

Tatalović, Siniša (2006) Nacionalne manjine i hrvatska demokracija. *Politička misao* 43(2): 159-174.

Ustavni zakon o ljudskim pravima i o slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (NN 34/1992)

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN 155/2002)

Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (NN 80/2010)

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (NN 51/00)

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (NN 51/00)

<https://www.demokratskisavezsrba.hr/programska-deklaracija-dss-a/> (posljednji put pregledano 31. kolovoza 2021.)

<https://sdss.hr/o-nama/ciljevi-sdss-a/> (posljednji put pregledano 31. kolovoza 2021.)

SAŽETAK

Problematika ovog rada vezana je za stranačko predstavništvo srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Predmet istraživanja su dvije trenutno najveće i najaktivnije srpske stranke u Hrvatskoj, SDSS i DSS. Cilj je pokazati temeljne razlike između dvije stranke, odnosno traži se odgovor na istraživačko pitanje: postoje li programske i ideološke razlike koje su dovele do stvaranja DSS-a kao nove srpske političke stranke u Hrvatskoj? Analizom rezultata lokalnih, parlamentarnih i europskih izbora na kojima sudjeluje SDSS od 2000. do 2017. godine, potvrđuje se prva postavljena teza o SDSS-u kao srpskom stranačkom monopolistu. Rezultati upućuju na izraženu dominaciju SDSS-a u odnosu na ostale srpske stranke u broju načelnika, zamjenika načelnika, zamjenika župana, gradskih i općinskih vijećnika u osam županija u kojima SDSS participira na izborima svih razina od 2000. godine. Uz SDSS, tablično su prikazani i izborni rezultati ostalih srpskih stranaka u Hrvatskoj u navedenom periodu, uključujući i DSS. Analizom programskih smjernica SDSS-a i DSS-a te provedbom četiri polustrukturirana intervjua s članovima navedenih stranaka, daje se odgovor na postavljeno istraživačko pitanje. Pokazalo se kako su stranke programski i ideološki poprilično slične. Odstupanja se javljaju u liberalnim i socijalnim segmentima SDSS-ovog programa, a kojih nema u DSS-ovom. Ključne razlike utvrđene su u razgovoru s članovima stranaka, a prisutne su u pogledu na oblik i način predstavništva srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Članovi SDSS-a smatraju kako se Srbi u Hrvatskoj moraju ujediniti oko jedne političke opcije. Pri tome smatraju kako to mora biti SDSS, najorganiziranija i financijski najjača manjinska stranka u Hrvatskoj. Nove političke stranke dovode do fragmentiranja biračkog tijela čime Srbi u Hrvatskoj puno više gube nego što dobivaju. S druge strane, članovi DSS-a, koji su uglavnom bivši SDSS-ovci, ističu manjak pluralizma, demokracije, dijaloga, ali i ideološke nedosljednosti, kao glavne razloge napuštanja jedne i stvaranje druge stranke.

Ključne riječi: srpska nacionalna manjina, manjinsko predstavništvo, manjinske političke stranke, DSS, SDSS.

ABSTRACT

The issue of this paper is related to the party representation of the Serbian national minority in Croatia. The subject of the research is the two currently largest and most active Serbian parties in Croatia, SDSS and DSS. The goal is to show the fundamental differences between the two parties, i.e. the answer to the research question is sought: are there programmatic and ideological differences that led to the creation of the DSS, the new Serbian political party in Croatia? The analysis of the results of the local, parliamentary and European elections in which the SDSS participated from 2000 to 2017, confirms the first thesis about the SDSS as a Serbian party monopolist. The results point to a marked dominance of the SDSS over other Serb parties in the number of mayors, deputy mayors, deputy prefects, city and municipal councilors in the eight counties in which the SDSS has participated in elections at all levels since 2000. In addition to the SDSS, the election results of other Serb parties in Croatia in the mentioned period, including the DSS, are also tabulated. The analysis of the programs of both SDSS and DSS and the implementation of four semi-structured interviews with members of these parties, provides an answer to the research question. The parties turned out to be quite similar programmatically and ideologically. Deviations occur in the liberal and social segments of the SDSS program, which are not present in the DSS program. The key differences were identified in conversations with party members, and are present in terms of the form and manner of representation of the Serb national minority in Croatia. SDSS members believe that Serbs in Croatia must unite around one political option. In doing so, they believe that it must be the SDSS, the most organized and financially strongest minority party in Croatia. New political parties are fragmenting the electorate, leaving Serbs in Croatia to lose much more than they gain. On the other hand, DSS members, who are mostly former SDSS members, point out the lack of pluralism, democracy, dialogue, but also ideological inconsistencies, as the main reasons for leaving one and creating another party.

Key words: Serbian national minority, minority representation, minority political parties, SDSS, DSS.